

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede

Nina Dolar

Spolnost v postmoderni družbi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede

Nina Dolar

Mentorica: prof. dr. Tanja Renner

Spolnost v postmoderni družbi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

Z A H V A L A

Zahvaljujem se svoji mentorici prof. dr. Tanji Rener za vodilo in podporo. Svojim staršem za potrpežljivost, svojim prijateljicam in prijateljem za spodbudo in nesebično pomoč pri nastajanju tega diplomskega dela.

Kazalo

1. UVOD.....	6
2. OPREDELITEV PROBLEMA IN POSTAVITEV HIPOTEZ.....	8
3. DRUŽBENE SPREMEMBE.....	11
3.1. Globalizacijska tveganja	12
3.2. Družbeni zagon individualizacije.....	14
3.3. Institucionalizacija in standardizacija individualnih položajev.....	15
3.4. Življenjski slogi.....	17
3.5. Institucionalna refleksivnost.....	19
3.6. Refleksivni projekt jaza.....	20
4. SPREMEMBE NA PODROČJU SPOLNOSTI.....	21
I. Spremembe v spolnem življenju posameznikov	
4.1.1. Zgodovinski razvoj spolne avtonomije.....	22
4.1.2. Vzpostavljanje spolne avtonomije pri mladostnikih.....	24
4.1.3. Pogajanja in usklajevanja v spolnih razmerjih odraslih.....	28
4.1.4. »Razcvet« homoseksualnosti.....	31
4.1.5. Zmanjševanje perversnosti.....	33
4.1.6. Virtualna spolnost – slovenska raziskava.....	34
II. Spremembe v doživljanju spolosti posameznikov	
4.2.1. Oris družbenih razmer.....	36
4.2.2. Vpliv pornografije na doživljanje spolnosti posameznikov.....	37
4.2.3. Moški v medijih kot objekt poželenja.....	40
4.2.4. Poželenje kot gibalno porabniške družbe.....	41

4.2.5. Postmoderna deerotizacija spolnosti.....	43
4.2.5.1. O erotizmu.....	44
4.2.5.2. Preseganje tesnobe.....	46
4.2.5.3. Proces deerotizacije spolnosti in »prosto lebdeči« erotizem.....	47
4.2.6. Takojšnjost življenja, »potrošna« partnerstva – »potrošna« spolnost.....	50
5. ZAKLJUČEK.....	53
6. VIRI.....	57

1. UVOD

Spolnost bom obravnavala v kontekstu teorije sodobnih družbenih sprememb. Družbene spremembe so vplivale na spremembe v intimnem življenju posameznikov in tako tudi na spolnost. V svojem diplomskem delu se bom osredotočila predvsem na "golo" spolnost in ne toliko na čustva posameznikov in njihove intimne odnose (kamor poleg spolnosti spadajo še odnosi med prijatelji, odnosi v družini, med starši in otroki...), čeprav so te stvari med seboj povezane. Za to sem se odločila predvsem zato, ker je bilo o intimnih odnosih že kar nekaj napisanega, o spremembah v spolnosti pa bolj malo (vsaj s sociološkega vidika). Zanimivo dejstvo za moje raziskovanje bodo tudi spolni odnosi med partnerji, ki drug do drugega ne čutijo ljubezni ali kakršnekoli čustvene navezanosti. Če povzamem E. Laumann, je lahko spolnost sredstvo za doseganje mnogih ciljev: *odnosna spolnost* (kot on to imenuje) se nanaša na spolnost kot izraz ljubezni in navezanosti med partnerjema, ki si delita intimnost in ranljivost, *rekreacijska spolnost* – "fizična" spolnost, spolnost kot užitek poln razveseljujoč občutek seksualnega vznemirjenja in sprostitev, ter *reproduktivna spolnost* – spolnost, katere se par loti v upanju, da bo kot posledico dobil otroka, za katerega si želi skrbeti in ga negovati (Laumann, 1994:351).

Zaradi kateregakoli razloga že imamo spolne odnose, je to izredno zasebna stvar posameznikov. Po drugi strani pa se v javnosti veliko razpravlja o njej. Okolje, v katerem živimo, je povsem preplavljeno s spolnostjo. V medijih se spolnost prikazuje v filmih, ki niso nujno predvajani v poznem nočnem času – spolnost ni omejena le na filme s pornografsko vsebino. Tu so še različne oddaje, npr. tako imenovani talk show, v katerem skupina ljudi brez zadržkov razkriva občinstvu najbolj intimne podrobnosti iz svojega spolnega življenja. Televizijski oglasi namigujejo na spolnost. Obenem pa obstajajo različni priročniki, ki izobražujejo in narekujejo, kako doseči zadovoljstvo "med rjuhami". Še nikoli prej se nismo bolj odprto pogovarjali o svojih spolnih potrebah, nikoli prej nismo imeli na razpolago več rešitev za morebitne težave. Pomembnost pridobljene svobode, zlasti za ženske in spolne manjšine, je neprecenljiva. Na primer: mnogi sociologi so ugotovili, da so spolne vloge veliko bolj spremenljive, kot je veljalo doslej, kar je omajalo prepričanje, da sta homoseksualnost in heteroseksualnost prirojene. Tudi ženska spolnost se je emancipirala, kar se kaže v tem, da so ženske danes veliko bolj sproščene pri nabiranju spolnih izkušenj, kot so bile.

V svoji nalogi bom poskušala raziskati, kako okolje, nasičeno s spolnostjo, vpliva na naše spolno življenje. Ali vse informacije, ki so nam na razpolago, in večja dostopnost do spolnosti pozitivno vplivajo na naše spolno življenje? Ali pa ga morda uničujejo? Ima proces osvobajanja spolnosti nenačrtovane posledice, ki ostajajo v senci in o katerih se ne pogovarjamo?

2. OPREDELITEV PROBLEMA IN POSTAVITEV HIPOTEZ

Domnevam, da so – tako kot na drugih področjih tudi na področju intimnega življenja posameznikov – v postmodernem času nastale spremembe. Te so pogojene z značilnostmi (post)moderne industrijskega sistema in so tudi rezultat samoiniciative posameznikov. Individualizacija, predvsem pa refleksivnost modernega življenja se na svoj način kažeta tudi na področju spolnosti.

»Danes smo odkrili in odprli "spolnost", tako da je dostopnejša za razvoj različnih življenjskih slogov. To je nekaj, kar vsak izmed nas "ima" ali vzgaja, in ni več naravna okoliščina, ki jo posameznik sprejme kot vnaprej dano stanje.« (Giddens, 2000:22)

Na področju spolnosti je po mojem mnenju prišlo do dveh večjih sprememb, ki delujeta paradoksalno, če ju "beremo skupaj":

A. LIBERALIZACIJA in DEMOKRATIZACIJA SPOLNOSTI

Če primerjamo spolno dejavnost sedanje generacije mladih z generacijami starih staršev, opazamo velike razlike. Verjetno bi se marsikateremu predstavniku starejše generacije ob uvidu v spolno dejavnost danes zazdelo, da je perverzna zaradi prakticiranja različnih spolnih praks kot tudi zaradi izbire partnerja/ev (homoseksualci, pari), nemoralna zaradi menjavanja partnerjev, spolnosti v najstniškem obdobju, nezvestobe... Skratka, da se družbene norme izgubljajo, vendar pa je moja hipoteza ravno nasprotna. Po mojem mnenju se je v spolnosti zgodil pozitiven premik k demokratizaciji odnosov in liberalizaciji spolnosti. Takšna osvoboditev spolnosti ima velik pomen predvsem za najstnike, ženske, homoseksualce...

Najstniki danes imajo večjo seksualno svobodo, ni jim treba več čakati na poroko, da bi si nabrali spolnih izkušenj. Seksualnost je postala deinstitutionalizirana, osvobojena spon zakonske zveze. Po mojem mnenju je zaradi tega tudi spolno življenje najstnikov v odraslosti bolj zadovoljujoče.

Predvsem ima osvojena svoboda izreden pomen za ženske. Danes ženske ne samo izberejo partnerja, spijo z njim, ne da bi se morale z njim tudi poročiti, ampak so večkrat prav one tiste, ki dajo pobudo za spolni odnos, odločno zahtevajo izpolnitev svojih želja, sicer partnerja brez pomislekov tudi zamenjajo. Ženske same odločajo, kaj hočejo.

Moški od žensk ne pričakujejo več, da bodo nedotaknjene, ne pričakujejo, da bodo morali ločevati med žensko "za poroko" ali "izkušeno" žensko, žensko za nabiranje spolnih izkušenj. Moški iščejo seksualno zrela dekleta, tista, s katerimi bi se lahko kasneje poročili. Pomanjkanje spolnih izkušenj (devišstvo) izgublja svoj socialni pomen. Opaziti je mogoče celo nasprotni trend: devištvo ne samo, da ni več tako visoko cenjeno, kot je bilo, danes je od nekaterih posameznikov celo negativno ovrednoteno – moški si v večini želijo (vsaj deloma) izkušene partnerice.

Tudi na področju homoseksualne problematike je opazen premik na bolje. Čeprav imajo nekateri heteroseksualci homoseksualnost še vedno za "nenaravno", vredno moralne obsodbe, se tudi to spreminja; homoseksualni "coming out" je družbeni pojav, ki postaja vedno bolj sprejemljiv.

Moja prva hipoteza se glasi:

Spolnost je vse bolj stvar osebne izbire, dogovarjanj in pogajanj med partnerjema.

B. DEEROTIZACIJA SPOLNOSTI

Okolje, v katerem živimo, je preplavljeno s spolnostjo. Spolnost je na televiziji, v filmih in oglasih, talk showih, v časopisih, knjigah, priročnikih... Vsebina informacij, ki jih dobivamo iz okolja, ni (več) usmerjena v prepoved spolnih stikov ali določenih spolnih praks, pač pa nam kaže, opisuje, razlaga in zapoveduje, kakšna mora biti "užitka polna" spolnost. Doseči hipni užitek, kot nam prikazujejo mediji, vrhunski užitek, kot je v priročnikih, in obenem užitek brez zapletov (da ne pristaneš v talk showu) je nova zapoved. Naš spolni partner ni nujno več samo zakonski partner ali partner, s katerim nas veže ljubezen, lahko je prijatelj ali neznanec, plačan... Spolnost postaja vedno bolj "fizična". Pomemben je spolni akt kot tak, predvsem pa dosega vrhunca – vse se vrti okoli njega, zato je lahko spolnost zelo travmatična. Podatki kažejo, da ima največ ljudi, ki imajo redne spolne odnose, stalno zvezo. Obenem je ob napetostih sodobnega časa vedno več ljudi samskih. Veliko samskih ljudi ne želi tvegati neuspeha, zato sploh ne poskušajo najti (spolnega) partnerja. Svojo energijo raje usmerjajo v delo ali k drugim odnosom (npr. se popolnoma posvetijo otroku). Ob izgubi tradicionalnih usmeritev je postala odnosna spolnost zapleten in čustveno zahteven proces, zato je v spolnem življenju posameznikov mogoče opaziti dvoje alternativ. To sta spolna vzdržnost na eni strani in odnosni minimalizem oz. mehanska spolnost na drugi strani.

Moja druga hipoteza se tako glasi:

Posledica večje dostopnosti spolnosti ob izginjevanju tradicionalnih omejitev je deerotizacija spolnosti.

3. DRUŽBENE SPREMEMBE

Za sodobno družbo – obdobje zadnjih trideset let – in družbene razmere v tem času obstaja več podobnih oznak. Nekateri sociologi jo imenujejo družba tveganja, postmoderna ali refleksivna moderna (U. Beck), visoka moderna ali pozna moderna (A. Giddens), tekoča moderna (Z. Bauman), informacijska družba. Vsi ti izrazi so med seboj enakovredni, označujejo pa "novo" družbo, ki moderno industrijsko družbo – obdobje po drugi svetovni vojni – radikalizira in se od nje razlikuje po mnogih potezah. Zanj je značilno, da se hkrati s silovitim in intenzivnim širjenjem ter izpopolnjevanjem industrijskega sistema pojavlja občutek nenehne negotovosti, ogroženosti. Po obdobju "kratkih sanj o večnem napredku" (Ule, 2000a:27), ki je trajalo od let po II. svet. vojni pa nekako do osemdesetih let, nastopi faza, ki se umešča v zadnje desetletje prejšnjega stoletja in zaznamuje vrnitev negotovosti. Negotovost nastopi zaradi strahu, ki se kaže v obliki negativnih učinkov modernizacije ter nebrzdanega izkoriščanja virov in svetovnega bogastva. »Negotovost sledi izgubi zaupanja v to, da lahko vodilne institucije industrijskega sveta (gospodarstvo, pravo in politika) ukrotijo in nadzirajo ogrožujoče posledice, ki so jih izzvale v svetu.« (Ule, 2000a:28)

Negotovost nastopa na dva načina – globalna ogroženost oz. modernizacijska tveganja ter družbena, biografska, kulturna tveganja. Globalna ogroženost nastane kot posledica oz. stranski produkt razvite industrijske družbe, njenega sistema. Ogroženost izhaja iz globalnega onesnaže(va)nja okolja, od izbruha nevarnih nestabilnosti in vojnih kriz po svetu, razvoja jedrske, kemične tehnologije... Zadeva vse prebivalce Zemlje, ne ozirajoč se na narodnost, položaj ali spol posameznika. Čeprav se večina še ne zaveda ali se ne želi v celoti zavedati resnosti situacije, v kateri se nahajamo, sedanjosti, v kateri živimo, pa vendar do nas hočeš-nočeš prodirajo in nas vznemirjajo informacije; nenehno nas "strašijo" s posledicami onesnaženja pitne vode, zemlje, zraka, pojavljajo se različne "modernizacijske" (tudi neozdravljive) bolezni, poslušamo o čezmernem jedrskem oboroževanju, genetsko spremenjeni hrani... Vse te informacije vplivajo na nas – postajamo vedno bolj negotovi in nezaupljivi, v obrambo pa se vedno bolj osredotočamo na vsakdanje življenje in njegove zahteve, probleme.

Po drugi strani se kaže ogroženost posameznika tudi skozi njegovo biografijo, ki postane biografija tveganja. Skozi njo se kaže negotovost na individualni ravni. »Nova informacijska modernizacija sodobnih družb nasprotuje stereotipnemu sprejemanju pričakovanj ter zahtev okolja, povezanih s spolom, starostjo, socialnim izvorom, kulturno pripadnostjo posameznikov. Preprosto ne prenaša vnaprej definiranih in monolitnih osebnih in socialnih identitet, trajnih življenjskih slogov, stalne priklenjenosti posameznikov na kraj, stan, spol, izvor itd.« (Ule, 2000a:30–31) Od ljudi terja sorodni fleksibilnost in ustvarjalnost, kakršni uvaja v proizvodni proces oz. v druge družbene procese. Posameznik in posameznica sta tako "prisiljena" v individualni način življenja, dela in »...sama neposredno postajata mesto križanja in posredovanja zasebnega in javnega, splošnega in posebnega interesa, institucije in osebnosti« (prav tam, 31).

3.1. Globalizacijska tveganja

»V razviti moderni, ki je nastopila, da bi odpravila omejitve po rojstvu in da bi človeku po lastni odločitvi in dosežkih odprla mesto v družbenem sistemu, nastane nova "askriptivna" usoda ogroženosti, iz katere ob vseh dosežkih ni rešitve. Prej je podobna stanovski usodi srednjega veka kot pa razrednim slojem 19. stoletja... Drugače kot stanovi in razredi tudi nima več predznaka stiske, temveč predznak strahu in ravno ni nikakršen "tradicionalni relik", temveč je proizvod moderne, in sicer v najvišjem stadiju njenega razvoja.« (Beck, 2001:8).

Ulrich Beck v svojem delu Družba tveganja trdi, da je svetovni industrijski sistem izročen na milost in nemilost industrijsko integrirani in kontaminirani "naravi". Prej smo se poskušali zavarovati pred zunanjimi vplivi narave, sedaj pa smo izročeni na milost in nemilost industrijskim nevarnostim narave. »Potujejo z vetrom in vodo, tičijo povsod in v vsem in skupaj s tistim, kar je v življenju najpotrebnejše – z zrakom za dihanje, s hrano, obleko, stanovanjsko opremo – prehajajo skozi vse sicer tako strogo nadzorovane zaščite nove moderne.« (Beck, 2001:9) To je konec klasične industrijske družbe, konec predstav o nacionalno-državni suverenosti, samodejnosti napredka, načelu dosežka, naravi, znanstvenem spoznanju... Sedaj so v središču modernizacijska tveganja in posledice, ki so vidne v nepopravljivi škodi, v ogroženosti življenja rastlin, živali in ljudi. »Teh ni več mogoče – kakor tovarniških in poklicnih nevarnosti v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja – omejiti lokalno in na specifične skupine, temveč vsebujejo globalizacijsko tendenco, ki presega

produkcijo in reprodukcijo ter sega prek nacionalno-državnih meja, s tem pa povzroča nastajanje nadnacionalnih in razredno nespecifičnih globalnih groženj.« (prav tam, 16)

Samosoočenje s posledicami postmoderne družbe, s katerimi ne more opraviti ali jih asimilirati sistem industrijske družbe, Beck poimenuje refleksivna modernizacija. Refleksivna modernizacija pomeni rušenje mita, da je razvita industrijska družba s svojimi obrazci dela in življenja, s svojim mišljenjem v kategorijah ekonomske rasti, s svojim razumevanju znanosti in tehnike, v svojih formah demokracije skoz in skoz moderna družba oziroma celo vrhunec moderne. Refleksivna modernizacija je tako »radikalizacija modernosti, ki prelomi s predpostavkami in oblikami industrijske družbe in odpira pot k neki drugi moderni...« (v Beck, Giddens, Lash, 1994:3) Na individualnem področju se tudi skozi biografije posameznikov kaže njihova ogroženost, posledično tudi te postanejo samorefleksivne.

Če želimo osvetliti značilnosti postmoderne družbe, ki zadevajo posameznika in se kažejo skozi njegovo biografijo, moramo najprej povedati nekaj o novih procesih individualizacije. To so spremljevalni učinki postmoderne družbe, ki pa so v sebi globoko protislovni. Posameznik je po eni strani osvobojen od vnaprej določenih družbenih oblik in tako odvisen od samega sebe, od svojih odločitev. A odločitve, ki jih sprejema v življenju, niso samo možne, ampak jih mora sprejeti. Posameznik je odvisen od pravil in obrazcev življenja v moderni industrijski družbi, odvisen je od trga dela in s tem od izobraževanja, potrošnje in modnih usmeritev. Odvisen je od institucij in tako odprt za implicitna vplivanja in usmerjanja. Individualizacija je zanj izziv in tveganje. »... pomeni celovit preobrat v načinih življenja, mišljenja, identitetnih in subjektivnih struktur posameznikov, njihovih medosebnih odnosov in družbenih razmerij; od dominacije vnaprej določenih razrednih, slojnih, spolnih, kulturnih identitet k vedno bolj pluralnim, individualno določenim, začasnim in relacijsko oziroma odnosno zastavljenim ciljem.« (Ule, 2000a:31)

3.2. Družbeni zagon individualizacije

Znotraj moderne družbe poteka družbena sprememba, tako imenovan proces individualizacije. Modernizacija vodi do trojne individualizacije: individualizacija v smislu osvobajanja posameznika od vnaprej določenih družbenih oblik (dimenzija osvobajanja), izguba tradicionalne gotovosti (dimenzija "odčaranja") ter nove povezave, odnosi med ljudmi (dimenzija nadzora oz. reintegracije). Posamezniki in posameznice se osvobajajo od zgodovinsko vnaprej določenih družbenih oblik, od tradicionalnih odnosov gospodovanja in oskrbovanja, proces individualizacije prav tako predpostavlja izgubo tradicionalne gotovosti in transparentnosti, kako kaj storiti, izgublja se zaupanje v institucije, v vodilne družbene norme. Zato pa se začno pojavljati nove povezave in odnosi med ljudmi, katere le-ti oblikujejo v skladu s svojimi osebnimi interesi, hotenji, življenjskimi slogi. Ti trije momenti so sami na sebi neskončen zbiralnik za nesporazume. Tvorijo splošen, ahistorični model individualizacije

Ljudje se osvobajajo od družbenih form industrijske družbe – razreda, sloja, družine, spolnih položajev moških in žensk. V razmerah, kjer obstajata razmeroma visoka materialna življenjska raven in precejšnja socialna varnost, so se ljudje v zgodovinskem prelomu kontinuitete izločili iz tradicionalnih razrednih razmer in družinskih navezav ter postali vedno bolj odvisni od samih sebe in od svoje lastne delovno-tržne usode z vsemi tveganji, možnostmi in protislovji. »Nastajajo po svoji tendenci individualizirane eksistenčne oblike in eksistenčni položaji, ki ljudi silijo v to, da same sebe – zaradi lastnega materialnega preživetja – naredijo za središče svojih lastnih življenjskih načrtov in načina življenja.« (Beck, 2001:106) To pa pomeni ukinitev mišljenja v tradicionalnih kategorijah razreda, stanu, sloja. Osvoboditev v odnosu do stanovsko določenih družbenih razredov se prekriva z osvoboditvijo v odnosu do spolnih položajev. Predvsem se spremeni položaj žensk. Individualizacijska spirala poseže tudi znotraj družine. Družina postane središče usklajevanja večkratnih ambicij med poklicnimi zahtevami, izobraževalnimi pritiski, zadolžitvami v zvezi z otroki in gospodinjsko monotonijo. »Nastane tip "pogodbene družine za določen čas", v kateri se osamosvajajoči individualni položaji združujejo v protislovij polno namensko zvezo za urejeno izmenjavo čustev do preklica.« (prav tam, 108) Izguba tradicionalne gotovosti se kaže tudi v pluralizaciji družinskih oblik.

»Še v šestdesetih letih so bili družina, zakon in poklic kot povezovanje življenjskih načrtov, življenjskih položajev in biografij v veliki meri zavezujoči. Zdaj so se na vseh točkah odprle možnosti in prisilile izbire. Ni več jasno, ali se poročimo, kdaj se poročimo, ali naj živimo skupaj in se ne poročimo, se poročimo in ne živimo skupaj, ali bomo otroka spočeli ali vzgojili v družini ali zunaj nje, s tistim, s katerim živimo, ali s tistim, ki ga ljubimo, ki pa živi z neko drugo, pred kariero ali po njej ali sredi nje.« (Beck, 2001:149–150)

Posameznik ali posameznica postaneta sama življenjsko-svetna reprodukcijska enota družbenega. Znotraj in zunaj družine postajata akterja svojega tržno posredovanega zagotavljanja obstoja ter načrtovanja in organizacije svoje biografije. Ta izdiferenciacija individualnih položajev je povezana s težnjami institucionalizacije in standardizacije življenjskih položajev.

3.3. Institucionalizacija in standardizacija individualnih položajev

»V razviti moderni se individualizacija odvija v okvirnih pogojih procesa podružbljanja, zaradi katerih ravno individualna osamosvojitev postaja vedno bolj nemogoča: posameznik je sicer izločen iz tradicionalnih vezi in preskrbovalnih navezav, vendar to zamenja za prisile trga dela in potrošne eksistence ter standardizacij in kontrol, ki so v njih vsebovane.« (Beck, 2001:192) Vstopijo drugotne instance in institucije, zaznamujejo življenjsko pot posameznika in ga naredijo za igračo mode, trgov, razmerij. Posameznik postaja vedno bolj odvisen od razmerij in razmer, ki se izmikajo njegovemu dosegu. Osvobojeni posamezniki postanejo odvisni od trga delovne sile in s tem odvisni od izobrazbe, odvisni od potrošnje, odvisni od socialnopravnih uredb in oskrbe... Odvisni od institucij in s tem odprti za politična oblikovanja in usmerjanja. Individualizacija je odvisnost od trga v vseh dimenzijah življenja. »Zasebna sfera ni sfera, omejena od sveta. Je zasebno predstavljena in posegajoča zunanja stran razmer in odločitev, ki se sprejemajo drugje: v televizijskih ustanovah, izobraževalnem sistemu, v podjetjih, na trgu dela, v prometnem sistemu itd., ob pretežnem neupoštevanju zasebno-biografskih konsekvenc.« (prav tam) Ravno tisti mediji, ki povzročajo individualizacijo, povzročajo tudi standardizacijo. Nastali individualni položaji so vseskozi odvisni od trga. »So tako rekoč izpopolnitev tržne odvisnosti v vsa vlakna (zagotovitve) eksistence, so njen pozni rezultat v fazi države blaginje. Nastanejo v uveljavljeni družbi in družbi trga dela, ki ne pozna ali skorajda ne pozna tradicionalnih možnosti preskrbe.« (prav tam, 191)

Vendar ta hkratnost individualizacije, institucionalizacije in standardizacije še ne zajame povsem nastajajočih individualnih položajev. Zanje je značilna nova oblika "ukrojenosti". »Segajo čez več ločenih področij zasebnega in različne sfere javnega. Niso več samo zasebni, temveč vedno bolj tudi institucionalni položaji. Imajo protislovni dvojni obraz individualnih položajev, ki so odvisni od institucij.« (prav tam, 192) Prav iz odvisnosti od institucij izhaja "ukrojenost" življenjskih položajev.

Z odvisnostjo od institucij nastaja občutljivost za krize. »Posameznik/ca zaradi izgube trdnih socialnih norm in znanja o ravnanju v kriznih in stresnih situacijah doživlja prej stres individualizacije kot osvobajajoče obete.« (Ule, 2000a:34) Ključ zavarovanja življenja je na trgu dela. Primernost za trg dela izsili izobraževanje. Komur je eno ali drugo nedostopno, pristane na robu preživetja. »Institucije delujejo v pravno fiksiranih kategorijah "normalnih biografij", ki jim je dejanskost vedno manj podobna.« (Beck, 2001:196)

Zaradi odvisnosti od institucij individualizirana družba postane obenem dovzetna tudi za vse mogoče konflikte, ki ležijo prečno na tradicionalnih razrednih mejah. Vidiki kolektivne usode se prerinejo v zavest. Kolektivna usoda se kaže, zaznava in obdeluje v življenjskem kontekstu ljudi. »Na eni strani forme zaznavanja postanejo zasebne in obenem – mišljeno v časovni osi – ahistorične. Otroci že več ne poznajo življenjskega konteksta staršev, kaj šele starih staršev.« (prav tam, 197) Giddens pravi, da se zgodovina skrči na večno sedanost, vse se vrti okoli osi lastnega jaza, lastnega življenja.

Biografije posameznikov se osvobajajo od vnaprej danih fiksacij, tradicionalnih usmeritev, postajajo odprte, odvisne od posameznikovih sprotnih nenehnih odločitev, kot naloga, položena v roke vsakega posameznika. Biografije posameznikov postanejo samorefleksivne. Prej družbeno vnaprej dana biografija se sedaj prelevi v biografijo, ki jo sestavimo sami in jo moramo sestaviti sami. Odločitve niso samo možne, ampak jih moramo sprejeti. Institucionalne in življenjsko-zgodovinske danosti postanejo tako rekoč gradniki biografskih možnosti kombiniranja. »V prehodu od "normalne v izbirno biografijo" (Ley) se izoblikuje konfliktni in historično nepripravljeni tip "ročno narejene biografije".« (Beck, 2001:198) Normalna biografija postane "izbirna" ali "zbrkljana" (Ule, 1997). Postmoderni subjekt je "doma narejeni" duševni organizem. Vsaka resnica o nas samih je začasen konstrukt.

V individualizirani družbi se mora vsak posameznik pod grožnjo nenehne zapostavljenosti naučiti, da samega sebe dojema kot središče delovanja, kot načrtovalno instanco svojega življenja. Zahtevan je aktiven model delovanja v vsakdanjiku, ki ima jaz za središče, mu daje in odpira možnosti za delovanje ter na tak način dovoljuje, da človek odpirajoče možnosti oblikovanja in odločanja smiselno uporabi za svoje življenje. To pomeni, da je treba za površjem intelektualnih navideznih bojov zaradi lastnega preživetja razviti okoli jaza osredičeno sliko sveta, ki razmere med jazom in družbo tako rekoč postavi na glavo in ga za potrebe individualnega oblikovanja življenja misli in naredi za dostopnega delovanju. Za posameznika institucionalni položaji, ki ga determinirajo, niso več samo dogodki in razmere, ki se zgrnejo nanj, temveč vsaj tudi posledice odločitev, ki jih je sam sprejel.

3.4. Življenjski slogi

»Bolj ko tradicija izgublja pomen in bolj ko se vsakdanje življenje rekonstruira v dialektičnih medsebojnih vplivih lokalnega in globalnega, bolj so posamezniki prisiljeni, da se v raznoličnosti opcij pogajajo glede izbire življenjskih stilov.« (Švab v Giddens, 2000:209) Proces individualizacije na ravni posameznikov pomeni celovit preobrat v načinih življenja, mišljenja, medosebnih odnosov in družbenih razmerij. »Posameznik in posameznica, ki skušata slediti intencam informacijske modernizacije, sta tako rekoč prisiljena k individualnemu, osebному stilu življenja, dela, učenja itd. Nenehno se morata potrjevati kot "izvirni, kreativni osebi", kot "fleksibilna" človeka itd. Če tega ne moreta prenesti, slej kot prej padeta iz konkurenčnega boja za kreativna delovna mesta, za doseganja dobrega standarda ipd...« (Ule, 2000a:31)

Življenjski slogi se odmikajo od vnaprej določenih razrednih, slojnih, spolnih, kulturnih identitet k vedno bolj raznovrstnim, individualno določenim, začasnim, odnosno zastavljenim življenjskim slogom. Individualizacija povečuje množico in kakovost izbir, alternativ, ki so na voljo posameznikom v določeni situaciji. Zgodi se obrat k individualni morali, ko si vsak posameznik sam poskuša najti svoje ravnotežje med osebnimi željami in pričakovanji ter možnostmi in zahtevami družbe.

Proces individualizacije povečuje množico in kakovost izbir, obenem pa zmanjšuje moč in obseg "ligatur" (Ule, 2000), t.j. medosebnih povezav in zavezanosti posameznikov tem

povezavam. Danes vsak sam postaja gradnik svojih socialnih mrež. Družbena moč in družbena veljava posameznika ali posameznice je namreč toliko večja, kolikor trdnejša in bolj razvejana je njihova socialna mreža, "network" morebitnih solidarnostnih izmenjav, ki so jim na voljo. Ključni dejavnik pri nastajanju novih oblik ligatur ponuja trg oz. tržno posredovana zasebna potrošnja. Sodobni trg ponuja navidezno zadovoljitev potrebe po individualnem življenjskem slogu le navidezno, saj za svoj obstoj potrebuje stalen poziv k hedonizmu. Ponuja združevanje na podlagi primerljivih življenjskih oziroma potrošniških slogov. Zapovedani hedonizem, ki je v ozadju tega, pa je v sebi protisloven, saj zapovedana sreča ni prava sreča. »Lomi pa se na posameznikih in skozi njih, ki skušajo ustreči izrecnim in prikritim pozivom k medijsko in potrošniško pomenljivim vzorom zasebne in osebne "sreče".« (Ule, 2000a:33)

V današnjem svetu preobilja je najzahtevnejši izziv, s katerim se soočajo posamezniki, nuja, da se odločijo, da vzpostavijo prioritete. Da se odpovejo nekaterim neraziskanim možnostim in jih pustijo neraziskane. »Življenje v svetu, ki je poln priložnosti – vsaka je bolj mamljiva in prikupna od prejšnje, vsaka kompenzira zadnjo in zagotavlja možnost za prehod k naslednji –, je poživljajoča izkušnja. V takem svetu je le malokaj vnaprej določeno, še manj nepreklicno. Malo porazov je dokončnih, malo – če kaj – spodrseljajev nepopravljivih; a tudi nobena zmaga ni končna.« (Bauman, 2002:80) A če se nikdar ne zmotiš, tudi nikdar ne moreš biti zares prepričan, da imaš prav. Tako pravi Bauman, da ne nakupujemo le hrane, čevljev, pohištva, tudi iskanje zgledov in receptov za življenje je različica kupovanja. Iščemo zglede v javnih osebnostih. Zato tudi niso več pomembni le dosežki, pač pa predvsem zasebno življenje politikov, igralcev, manekenk... Tudi njihova spolnost.

3.5. Institucionalna refleksivnost

Ugotovili smo že, da je za posameznikovo mišljenje v sodobnem svetu značilna samorefleksija. Samorefleksije pa ne razvijajo samo posamezniki sami, pač pa jo načrtno ali nenačrtno spodbuja tudi strokovna javnost. Predvsem strokovnjaki družbenih ved (pa tudi drugi) preučujejo družbene probleme, objavljajo svoje ugotovitve in z njimi tudi vplivajo na javnost. Temu sledijo zopet povratne informacije. To Anthony Giddens poimenuje institucionalna refleksivnost. »Glavna značilnost modernosti je njena refleksivnost, ki se odvija v temeljih sistemske reprodukcije tako, da se mišljenje in delovanje neprestano lomita drug na drugem. Gre za institucionalno refleksivnost, ki je konstitutivni element organizacije in transformacije družbenega življenja in pomeni regulirano uporabo vedenja o kontekstih družbenega življenja.« (Švab, 2001:69)

Giddens govori o širjenju *Institucionalne refleksivnosti* kot o posebni značilnosti modernih družb. Pri tem izhaja iz Foucaulta, ki pri analizi spolnega razvoja ugotovi, »da diskurz postane konstitutiven za družbeno resničnost, ki jo upodablja. Ko nastane novo besedišče za razumevanje spolnosti, misli in pojmi ter teorije, ki jih izražajo ti pojmi, začnejo pronicati v samo družbeno življenje in ga pomagajo preurejati.« (Focault v Giddens, 2000:35) Foucault pojmuje ta pojav kot fiksen, enosmeren vdor "moči-vednosti" v družbeno organiziranost. Giddens pa pravi, da moramo nanj gledati bolj kot na nekaj, kar je nenehno v gibanju. »Širjenje institucionalne refleksivnosti je posebna značilnost modernih družb v razmeroma nedavnem obdobju. Večja geografska mobilnost, množični mediji in kup drugih dejavnikov so spodrezali tradicionalne elemente v družbenem življenju, ki so se dolgo upirali modernosti oziroma so se ji prilagodili. Prav nenehna refleksivna inkorporacija znanja ne zapolnjuje le te vrzeli, temveč izziva spremembe, ki se hitro širijo med osebnimi pa tudi globalnimi konteksti delovanja.« (Giddens, 2000:36)

Glavno vlogo v refleksivnosti modernosti imajo po Giddensu družbene vede; tu ne misli samo na akademsko vedenje, ampak na vse vrste strokovnega in popularnega terapevtskega vedenja, od priročnikov za samopomoč, raznih vodnikov. Družbene raziskave in javna razprava o problemih v družbi povratno vplivajo na družbeno življenje. »... cilj vseh socioloških raziskav (je) namreč, da bi analizirali, kaj se dogaja na določenem področju družbenega delovanja. Vendar so ta poročila, ko so razkrila dejstva, tudi vplivala nanja,

odprla kroge razprav, ponovnega raziskovanja in novih razprav. Te razprave so postale del široke javne sfere, hkrati pa so spremenile same laične poglede...« (Giddens, 2000:36)

3.6. Refleksivni projekt jaza

Spremembe v intimnih vidikih osebnega življenja so neposredno povezane s širšimi družbenimi vezmi oziroma se refleksivnost modernosti razširja tudi na bistvo jaza. »Giddens tudi trdi, da se prvič v zgodovini pojavi prepletenost med sebstvom in družbo v globalnem miljeju, čeprav seveda ne zanika pomena intermediarnih povezav na lokalni in državni ravni.« (Švab, 2001:69) Tu igrajo pomembno vlogo življenjski slogi. Tradicija izgublja pomen, posamezniki so prisiljeni v izpogajanje izbir. »Danes je jaz za vsakogar refleksivni projekt, bolj ali manj nenehno izpraševanje preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Gre za projekt, ki poteka med obiljem reflektivnih virov, kot so terapija in priročniki za samopomoč, televizijski programi in članki v revijah.« (prav tam, 37)

Živimo v družbi, v kateri smo zanemarili tradicijo bolj kot kdaj koli prej in v kateri je zato refleksivni projekt jaza temu ustrezno pomemben. V družbi, kjer velikih področij posameznikovega življenja ne določajo več vnaprej obstoječi vzorci in navade, se mora posameznik nenehno pogajati za možnosti svojega življenjskega sloga. Ključno pri tem pa je, da take odločitve niso zgolj "zunanj" ali obrobni vidiki posameznikovih odnosov, temveč določajo, kdo posameznik "je". Z drugimi besedami: »Refleksivno samopriopoved sestavljajo odločitve o življenjskem slogu.« (Giddens, 2000:80)

4. SPREMEMBE NA PODROČJU SPOLNOSTI

Individualizacija in z njo povezani različni življenjski slogi se odražajo tudi na področju spolnosti. Biografije posameznikov se osvobajajo od vnaprej danih tradicionalnih usmeritev, postajajo odvisne od posameznikovih sprotnih nenehnih odločitev, kot naloga, položena v roke vsakega posameznika. Biografije posameznikov postanejo samorefleksivne. Ljudje se osvobajajo od družbenih form industrijske družbe – razreda, sloja, družine, spolnih položajev moških in žensk. Na področju spolnosti se povečuje množica izbir, ki so na voljo posameznikom v določeni situaciji. Vsak posameznik sam si poskuša najti ravnotežje med osebnimi željami in možnostmi. Glavni vzrok, glavna značilnost sodobne "moderne" spolnosti, je razvoj tako imenovane *plastične seksualnosti*. Po navedbi A. Giddensa (2000:34) je to spolnost, ki je ločena od navezave na reprodukcijo, sorodstvo, generacije. Spolnost je postala sama sebi namen. Plastična seksualnost je posledica izuma kontracepcijske tabletki in postopka umetne oploditve. Pomeni revolucijo (ženske) spolne avtonomije. Moja naloga v prvem poglavju je raziskati, kako je spolnost postala sama sebi namen in kakšne posledice ima to za posameznike.

A spolnost ne zaseda le pomembnega mesta v življenju posameznikov. Tako ali drugače je vpeta v vsa področja družbenega življenja. Sklicevanje na spolnost je prodajna strategija. Z oglaševanjem v medijih se postavljajo merila, kaj nas dela spolno privlačne. Trg ponuja množico izbir, rešitev za modernega človeka, ki se trudi biti uspešen na vseh področjih – tudi v spalnici. V drugem poglavju bom poskušala ugotoviti, kako razmere v (post)moderni družbi vplivajo na spolno življenje posameznikov. Vplivajo spodbujevalno ali zaviralno? Ali morda oboje hkrati? Ima "nova seksualna revolucija" tudi negativne posledice za posameznike?

I. Spremembe v spolnem življenju posameznikov

4.1.1. Zgodovinski razvoj spolne avtonomije

V 19. stoletju je zakonska zveza za večino skupin prebivalstva začela temeljiti tudi na drugih razlogih, ne le na presoji ekonomske koristi. »"Samoumevna" povezava med gospodarskim razumom in izbiro partnerja se je skrhal... Na položaj vezanega statusa (kmečka hči, mojstrov sin) je stopila "osebna lastnost". Zaznati to lastnost in jo ljubiti je postala naloga para.« (Sieder, 1998:124) Pojmovanje romantične ljubezni, ki je najprej zajelo zlasti meščanske skupine, se je razširilo v večino družbe. Pojavljati so se začeli ljubezenski romani, "romantično druženje" je postalo sinonim za dvorjenje... »Širjenje idealov romantične ljubezni je bil dejavnik, s katerim so poskušali zakonsko zvezo osvoboditi širših sorodstvenih vezi in ji dati poseben pomen.« (Giddens, 2000:33) Meščanska reforma zakona je bila težnja po duhovni skupnosti zakoncev, ki se kaže v zanimanju drug za drugega. Potreba zakonskih partnerjev po bolj poglobljeni komunikaciji je bila izraz njune razdvojenosti med delovnim dnem, kajti mož ga je preživel na delovnem mestu, žena pa doma. Nastal je "dom" kot posebno okolje, ki se je ločilo od delovnega okolja in je vsaj načelno postalo kraj, kjer je posameznik lahko pričakoval čustveno podporo in ki je bil v nasprotju z instrumentalnostjo delovnega okolja. Pritiske, da morata zakonca imeti veliko družino, je tako nadomestila težnja, da bi strogo omejili velikost družine. Obenem pa tudi (sentimentalno) povezali člane med seboj.

»Vsebina zakonskega sopotništva ni bila (več) rutinsko opravilo samo, ampak njegova interpretacija, njegova predelava in simbolična predstavitev; ta je postala vsebina zakonske komunikacije. S tem so se duhovne in duševne lastnosti oseb pomaknile v ospredje, pred njihovo praktično delovanje. Če je prezgodaj po porodu umrlo soprogo na kmetiji kaj hitro nadomestila druga žena, to za meščansko soprogo ni moglo več veljati na enak način. S povečano vrednostjo komunikacije med zakonskima partnerjema je bila povezana tudi izostrena sposobnost, zaznati "nezamenljivost" (individualnost) zakonskega partnerja in jo ceniti.« (Sieder, 1998:126)

Spolnost se je lahko za množice žensk prvič ločila od neskončnega cikla nosečnosti in porodov. Spolnost in erotika sta postali sestavni del meščanskega modela poroke iz ljubezni. Zdaj spolna privlačnost ni več služila le erotičnemu zapeljevanju moškega pred zakonom ali zunaj njega. Postala je gibalno ljubezni, ljubezen pa je prvič postala temeljni pogoj zakona ali vsaj njegov pričakovani rezultat. »Ljubezen zakoncev je dobila erotični pridih in čutnost je

postala del zakonske ljubezni, najsi je ostala še tako sramežljiva in neizgovorljiva.« (Sieder, 1998:125)

Pravo revolucijo na področju spolnosti so prinesla šestdeseta leta prejšnjega stoletja/tisočletja – takrat se je začela seksualna revolucija. Tako Luka Arsenjuk v svojem prispevku *Je seks spet in?* pravi, da se je političnim in uporniškim gibanjem šestdesetih let politična emancipacija zdela tesno prepletena s seksualno emancipacijo, socialna pravičnost pa z nerepresivno spolnostjo. Spolnosti so pripisovali osrednji pomen v osvoboditvi zahodnega človeka izpod jarma buržoazne družbe. Vendar seksualna revolucija ni bila univerzalna, zadevala je najprej ženske, ki so s (kontracepcijsko) "tabletko" dobile možnost, da spolnost ločijo od reprodukcije, ter homoseksualne ženske in moške. Za heteroseksualnega moškega je seksualna revolucija prinesla bistveno manj. »Kljub temu da so moški postali manj posesivni in bolj komunitarni v svojih odnosih, so ohranili "predrevolucionarne" poteze, seksizem in mačizem (rock'n'roll). Osnova njihovega delovanja je ostala stara premisa moškega, ki išče lažji dostop do žensk.« (Arsenjuk, 2002:14)

Revolucija ženske spolne avtonomije je dosegla svoj vrhunec v osemdesetih letih. »Ameriške feministke so takrat odpirale temo za temo: posilstvo, pornografija, seksizem, seksizem v vsakdanjem življenju, celo seksualno suženjstvo – karkoli že to je – seksizem v medijih. Na prvi pogled je bilo videti, kot da gre za diskusije o seksualnem nasilju, v bistvu pa je šlo za diskusije o seksualni samoopredelitvi in avtonomiji ženske seksualnosti.« (Schmidt, 2003:20)

Za ženske – in delno v drugačnem smislu tudi za moške – je seksualnost postala prilagodljiva in posameznica jo je lahko oblikovala na razne načine, »... postala je njena potencialna "last"... Spolnost se je pojavila kot del progresivne diferenciacije seksa od potreb reprodukcije.« (Giddens, 2000:34) Danes je ta diferenciacija popolna. Danes, ko oploditev lahko ne le umetno zaviramo, ampak jo lahko tudi umetno povzročimo, je spolnost končno postala povsem avtonomna. Do reprodukcije lahko pride brez spolnega odnosa, to pa je dokončna osvoboditev seksualnosti, ki zato lahko v celoti postane lastnost posameznikov in njihovih medsebojnih dogovorov.

Prvi pogoj za seksualno revolucijo zadnjih nekaj desetletij je po Giddensovem mnenju izum tako imenovane plastične seksualnosti, to je seksualnosti, ki je odrezana od svoje starodavne povezanosti z reprodukcijo, sorodstvom in generacijami. »Za večino žensk v večini kultur in

v večini zgodovinskih obdobj je bil morebitni spolni užitek notranje povezan s strahom pred nenehnimi nosečnostmi in zato pred smrtjo, saj je precej žensk umrlo pri porodu in je bila umrljivost novorojenčkov zelo velika.« (prav tam, 34) Prelom s temi povezavami ima radikalne posledice. Ena izmed njih je revolucija ženske spolne avtonomije. Drugi element je, kot že rečeno, razcvet ženske in moške homoseksualnosti.

Danes je ženska spolna avtonomija (kot tudi moška!) nekaj povsem normalnega za večino posameznikov, predvsem to velja za današnje mlade generacije. Ženske in moški k spolnosti pristopajo kot enakopravni partnerji. Da bi potrdila to predpostavko, bom preučila potek spolnega življenja posameznikov – od začetnih (najstniških) izkušenj s spolnostjo do zrelega (odraslega) odnosa do spolnosti.

4.1.2. Vzpostavljanje spolne avtonomije pri mladostnikih

Današnje generacije začenjajo spolno živeti v najstniških letih, imajo spolne odnose pred poroko, imajo več spolnih partnerjev in bolj raznovrstno spolno življenje kot njihovi starši. Najstniki se spolno izobražujejo že v šoli. Poleg tega svoje znanje o spolnosti črpajo še iz drugih virov, kot so televizija, revije, internet... Svoje izkušnje primerjajo s tako pridobljenimi informacijami in z izkušnjami sovrstnikov, ki so navadno prva referenčna oseba na tem področju. Tudi v javnosti se o spolnosti govori bolj pozitivno, spolnost pred poroko je postala nevprašljiva norma, večina ljudi je tolerantna tudi do najstniške spolnosti.

Leta 1989 je Lilian Rubin preučevala spolno zgodovino skoraj tisoč ameriških heteroseksualcev, starih med osemnajst in osemindeset let (Rubin v Giddens, 2000:15–19). Po rezultatih raziskave je ugotovila, da se zgodnje spolno življenje anketirancev, starih več kot štirideset let, zelo razlikuje od življenja, o katerem so poročali anketiranci mlajših starostnih skupin. Starejša generacija je živela v razmerah, ko se je moralo dekle poročiti kot devica. »Oba spola sta cenila nedolžnost deklet pred poroko. Le malo tistih deklet, ki so fantu pustile, da je z njimi imel popoln spolni odnos, je to razkrilo in za veliko tistih, ki so bile uradno zaročene, lahko domnevamo, da so že imele spolni odnos s svojim fantom. Dekleta, ki so bila spolno dejavnejša, so ljudje, vključno z moškimi, ki so jih "izkoristili", obrekovali.« (Rubin v Giddens, 2000:15)

Če pogledamo razmerja med najstniki danes, ugotovimo, da še vedno obstaja razlikovanje med pridnimi in porednimi puncami, prav tako pa obstaja tudi etika moškega osvajanja. Kljub temu pa se je odnos do spolnosti, zlasti odnos številnih najstnic, precej spremenil. »Dekleta čutijo, da imajo pravico do lastne spolne dejavnosti, vključno s spolnim odnosom, pri tisti starosti, ki se jim zdi primerna.« (Rubin v Giddens, 2000:16) Danes le redko katera najstnica čaka na poroko pa tudi redko katera razmišlja o njej, ko se spusti v spolno dejavnost.

Prej je spolno dejavna najstnica igrala vlogo nedolžnega dekleta, to razmerje je danes navadno obrnjeno, tako da nedolžno dekle, če je potrebno, igra tudi vlogo poznavalke. Lilian Rubin je naletela na nekaj fantov, ki so videli povezavo med spolnostjo in zavezanostjo ter spolnega uspeha niso hoteli enačiti z moško spolno zmožnostjo. Večina je občudujoče govorila o prijateljih, ki so bili s številnimi dekleti, hkrati pa so obsojali dekleta, ki so se enako vedla. Nekaj deklet iz vzorca Rubinove se je merilo s tradicionalnim spolnim vedenjem, kar so počele odkrito in z nekaj ključbovalnosti, večina fantov, ki jih je Rubinova seznanila s takimi dejanji, pa se je odzvala z ogorčenjem.

Ena izmed najosupljivejših ugotovitev raziskave je, da se je prakticiranje različnih spolnih dejavnosti zelo razširilo med večino ljudi in jih ima večina za primerne. Za primer: »Tako je med ženskami in moškimi, starimi več kot štirideset let, manj kot ena oseba od desetih v adolescenci prakticirala oralni seks, pri vsaki naslednji generaciji pa se je to število povečevalo. Današnji generaciji najstnikov se zdi oralni seks normalni del spolnega vedenja, čeprav ga ne izvajajo vsi.« (Rubin v Giddens, 2000:17)

Podatki, ki jih je zbrala Rubinova, veljajo za ameriške najstnike. Do podobnih podatkov, ki veljajo za nemško mladino, se je dokopal tudi Ulrich Beck. V svojem delu *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno* zapiše, da so se posebno pri dekletih zgodile opazne spremembe v spolnem vedenju. »Tako je bilo prej samo mladim moškim dovoljeno – in to samo neuradno in z mežikanjem – da so si nabirali spolne izkušnje. Danes je precej več kot polovica deklet (61%) odprta do zahteve, da je za ženske pomembno, da si naberejo spolne izkušnje. Vsaka druga vidi določen čar v tem, da ima dva fanta naenkrat.« (Beck, 2001:150)

Tudi Reinhard Sieder v *Socialni zgodovini družine* ugotavlja, da je prišlo pri mladih in na splošno do preobrata norme: »Če je v začetku šestdesetih let večina mladih žensk še

odklanjala predzakonske spolne odnose, se zdijo mladim dekletom osemdesetih let skorajda že samoumevni, in ta težnja se je tako okrepila, da je prišlo do preobrata norme: če nimata mladenič ali dekle nobene spolne izkušnje in nobenega intimnega prijatelja ali prijateljice, ju začnejo vrstniki sumničiti, da je to posledica kakšne osebne hibe.« (Sieder, 1998:257)

Vendar Ulrich Beck ugotavlja, da je tudi sproščeno spolno vedenje močno normirano. Mladostniki v večini – celo če pri sebi dvomijo o vzorih zakona in družine – ne težijo k življenju brez vezi. Tudi danes je v ospredju ideal stabilnega partnerstva, dejanska zvestoba pogosto nastopa kot samoumevna – samo da pač brez uradnih legitimacij in prisil državnega prava in cerkvene morale. Današnje generacije mladostnikov imajo spolne odnose s partnerjem, ki ga spoštujejo, njihov odnos pa ima bolj socialno obliko seksualnega vedenja. Čeprav je še vedno navzoče razlikovanje med "neprimernim" vedenjem deklet, ki se vedejo kot moški osvajalci, in "zelo primernim" vedenjem fantov, ki na tak način izražajo svojo moškost.

Na slovenskem področju je bila opravljena raziskava *Skriti prostori vsakdanjega življenja: spolno življenje ljubljanske mladine* avtorjev Ivana Bernika in Valentine Hlebec (1998). V njej sta avtorja primerjala podatke, ki zadevajo zadovoljstvo ljubljanske mladine s spolnim življenjem, z ustreznimi podatki iz Avstrije in Nemčije. Njuna analiza relevantnih podatkov ni pokazala nobenih signifikantnih povezav med družbenim statusom anketirancev, njihovo religioznostjo ter zadovoljstvom z njihovim prvim in zadnjim spolnim odnosom. Vendar pa sta odkrila signifikantne povezave med močjo spolnih partnerjev in njihovim zadovoljstvom.

Primerjava rezultatov raziskav o spolnosti mladih v Nemčiji med letoma 1970 in 1990 je pokazala, da so se spolne izkušnje mladih v dveh desetletjih le neznatno spremenile, močno pa se je spremenilo njihovo doživljanje spolnosti. Na to opozarjajo podatki o zmanjševanju zadovoljstva s spolnostjo (glej Schmidt v Bernik, Hlebec, 1998:72). Opazno je tako pri dekletih kot fantih, vendar je pri dekletih mnogo bolj izrazito. Podatki prav tako kažejo, da je v dveh desetletjih pobuda za spolne dejavnosti prešla z moške strani na žensko. Dekleta imajo danes več moči in avtonomije v spolnih stikih kot nekdaj, fantje pa manj. Presenetljiva je ugotovitev, da se zadovoljstvo s spolnostjo pri dekletih s povečevanjem njihove moči in avtonomije v spolnem življenju ne povečuje, temveč zmanjšuje.

Raziskava, ki je bila opravljena leta 1995 med ljubljanskimi srednješolci, je omogočila podoben vpogled v (ne)zadovoljstvo srednješolcev s spolnostjo kot nemška raziskava. Ob primerjavi rezultatov je bilo očitno, »da je zadovoljstvo s prvim spolnim odnosom v vseh primerih večje pri fantih kot pri dekletih« (Bernik, Hlebec, 1998:74). Zbrani podatki prav tako omogočajo temeljito primerjavo zadovoljstva z zadnjim spolnim odnosom. V vseh primerih je bilo očitno zmanjševanje razlike med zadovoljstvom pri dekletih in fantih. Pri slovenskih dekletih je bilo mogoče opaziti znatno večje zadovoljstvo z zadnjim spolnim odnosom kot s prvim. Kot pri njihovih vrstnicah iz Zahodne in še zlasti nekdanje Vzhodne Nemčije. Pri fantih je povsod, tudi v Avstriji, mogoče opaziti manjše zadovoljstvo z zadnjim spolnim odnosom kot s prvim, kar kaže na očitno razliko med moškim ter ženskim obrazcem spolnega delovanja in doživljanja.

»Respondenti, ki trdijo, da je bil njihov spolni odnos načrtovan ter da so imeli oni in njihovi partnerji enak vpliv na proces načrtovanja spolnega odnosa, so bolj zadovoljni s svojim spolnim življenjem.« (Bernik, Hlebec, 1998:72 in 82–83). Iz tega bi lahko sklepali, da zadovoljstva s spolnim odnosom ne določajo strukturni dejavniki, pač pa mikrokontekst, v katerem je bila odločitev o spolnem odnosu dogovorjena in udejanjena. Bernik in Hlebčeva svoj prispevek končata z mislijo, da je pozitivno doživljanje spolnosti pri mladih povezano predvsem z možnostjo za uveljavitev njihove avtonomije in samoodločanja, kar pa po njunem mnenju pomeni, »da njihov mikrosvet spolnosti ni povsem neodvisen od družbeno-kulturnega makrokonteksta. Če je individualizem ključna vrednota in v mnogih pogledih tudi ključna norma modernih družb..., je očitno, da se je ta vrednota na svojevrsten način močno zasidrala tudi v mikrosvetu spolnosti mladih.« (prav tam, 84)

Kako pa individualizem in z njim povezana avtonomija delujeta v odrasli spolnosti? Če je to glavni vir zadovoljstva s spolnostjo v odraslosti – s čim še je povezano to zadovoljstvo? Se da zadovoljstvo v spolnosti sploh objektivno ovrednotiti, opredeliti? Poglejmo sedaj, kaj kažejo opravljene raziskave in analize podatkov na tem področju.

4.1.3. Pogajanja in usklajevanja v spolnih razmerjih odraslih

V knjigi Edwina O. Laumann *Social organisation of sexuality* sta William D. Schempp in Robert T. Michael v prispevku *Sex, Health, Happiness* zbrala podatke in raziskala spolno življenje odraslih Američanov. Namen je bil raziskati, v kolikšni meri sta povezana zdravje in dobro počutje (občutje sreče) izpraševancev v primerjavi z njihovo spolno dejavnostjo. Njuna hipoteza je bila, da se seksualna dejavnost nikoli ne odvija v družbenem vakuumu in da je neločljivo povezana s posameznikovo samopodobo. »Občutki privlačnosti, zaželenosti in zadovoljstva, ki izvirajo iz spolnosti, pa tudi če se ta prakticira za rekreativni namen, kot potrditev predanosti partnerju (odnosna spolnost, op.N.D.) ali za reproduktivni namen, pogosto prispevajo k našemu celotnemu občutku blagostanja v pozitivnem ali negativnem smislu.« (Laumann, 1994:352)

Primerjala sta število spolnih partnerjev v zadnjem letu, doživljanje vrhunca med spolnim odnosom, pogostost sanjarjenj o spolnosti, kot tudi pogostost masturbiranja, spolno usmerjenost ter uporabo erotičnega materiala (kasete, pripomočki, kot tudi uporaba "vročega" telefona) z ravniyo zadovoljstva oziroma občutja sreče respondentov. Ugotovila sta, da pričajo o najvišji stopnji zadovoljstva tisti, ki so imeli v zadnjih dvanajstih mesecih enega partnerja (v primerjavi s tistimi, ki niso imeli nobenega oziroma dva ali več). Tisti, ki so imeli v zadnjem letu redne spolne odnose (dvakrat do trikrat na teden) so bolj zadovoljni od posameznikov, ki so jih imeli bolj poredko (enkrat na mesec) ali nobenega. Pri ženskah sta ugotovila močno povezanost zadovoljstva z doživljanjem vrhunca v odnosu. Najbolj so bile nezadovoljne tiste posameznice, ki med spolnim odnosom redko doživijo vrhunec – takih je bilo kar 30% vprašanih, 20% nezadovoljnih je bilo takšnih, ki nikoli niso doživele vrhunca. Preostale spremenljivke so imele zanemarljivo stopnjo povezanosti.

Potem sta preučevala stopnjo zadovoljstva v spolnosti pri anketirancih, ki so imeli enega partnerja, v primerjavi s tistimi, ki so jih imeli več v zadnjem letu. Tu sta prišla v poštev zakonski partner kot tudi zunajzakonski partner, v poštev so prišle monogamne zveze kot tudi nezvestoba. Ugotovila sta daleč najvišjo stopnjo zadovoljstva s spolnim življenjem pri tistih, ki so imeli enega partnerja in so bili monogamni. Občutili so večje čustveno kot tudi večje telesno zadovoljstvo v spolnosti. Pri takšnih primerih je bilo manj težav v spolnem odnosu,

kot je pomanjkanje poželenja, prehiter izliv, občutki tesnobe, nezmožnost dosege vrhunca... (Laumann, 1994).

Večina ljudi danes stopi v zakon s precejšnjo zalogo spolnih izkušenj in znanja. Ni več naklonjena hitremu preskoku s prvih skrivnih nerodnih poskusov in nedovoljenih srečanj v varnejšo ter pogosto zahtevnejšo spolnost v zakonski postelji. Tudi Rubinova (Rubin v Giddens, 2000:18) ugotavlja, da tako moški kot ženske od zakona pričakujejo veliko več, kot so navadno pričakovali v prejšnjih generacijah. Ženske pričakujejo, da bodo pri doživljanju spolnega užitka dajale in prejemale, ker so ugotovile, da je zadovoljujoče spolno življenje ključno za uspešen zakon. Prav tako so opazne spremembe pri prakticiranju in toleriranju nezvestobe. Delež žensk, ki so poročene več kot pet let in so imele zunajzakonska spolna srečanja, je danes tako rekoč enak deležu moških. Dvojna merila še obstajajo, vendar ženske niso več strpne do stališča, da moški potrebujejo raznoličnost in da lahko od njih pričakujejo, da bodo imeli zunajzakonske pustolovščine, one pa ne. Razvoj, ki ga oriše Lilian Rubin, nedvomno poteka v večini zahodnih družb in delno tudi drugje po svetu. Tudi pri nas je moška zvestoba videti samoumevno pričakovanje:

»Od moškega pričakujem, da bo inteligen in zabaven, da se bo spoštljivo vedel do mene, da bom vedno na prvem mestu... Zvest? To se razume samo po sebi!« (Maša, 23 let, študentka)

Predvsem na področju spolnosti, kot tudi na področju izobrazbe in pri sprejemanju zakonov, se je zgodil velik preobrat v odnosu med moškim in žensko. Na splošno pa so, razen na področju spolnosti, spremembe ostale predvsem na papirju. Najbolj to velja za trg dela. Bolj izobražene in informirane ženske pričakujejo, da jih bodo obravnavali kot enake v poklicnem kot zasebnem življenju, naletijo pa na povsem nasprotno težnjo na trgu dela in pri svojih moških kolegih. Ulrich Beck v knjigi *Normal chaos of love* označi situacijo z besedami: živimo v starih razmerah z novim razumevanjem. Pride do paradoksa: »Bolj ko se zdita spola enakopravna, bolj se zavedamo vztrajnih in škodljivih neenakosti med njima.« (Beck v Beck, Beck-Gernsheim, 1995:14) Posledica tega so številni nesporazumi in nasprotovanja v odnosu med partnerjema. Na ta račun se je povečalo število ločitev, vedno več ljudi je samskih, vedno več ljudi živi v reorganiziranih družinah...

Tudi na področju spolnega življenja posameznikov je prišlo, kot je mogoče razbrati iz že zapisanega, do več sprememb. Obenem se norme in poglobitve vrednote posameznikov niso

spremenile. »Večina mladih ljudi – četudi zavrača poroko in družinsko življenje kot način življenja – išče emocionalno zavezanost... Zvestoba je še vedno nevprašljiva norma, brez uradnih pritiskov zakona ali verskih prepričanj.« (prav tam, 16)

Gunter Schmidt je prepričan, da če bi vzeli skupino stotih trideset let starih heteroseksualnih liberalnih moških in prešteli vse njihove seksualne odnose, bi ugotovili, da se je 95% spolnih odnosov, torej velik del celotnega seksualnega univerzuma, zgodilo v stalnih partnerskih zvezah. »V teh liberalnih časih je torej glavna sestavina seksualnih moči usmerjena v stalne zveze.« (Schmidt, 2003:21) To velja tako za moške kot za ženske. »Danes dober seks za mnoge moške pomeni, da je povezan z intimnostjo, z globljim odnosom. Še vedno je veliko seksualnih fantazij o vseh mogočih možnostih, vendar moški vedno bolj vključujejo seksualnost v svojo stalno zvezo.« (prav tam, 21) Tudi moški si želijo globlje intimne zveze, ne le neobvezujoče spolnosti tu in tam. Nekateri razmerja za eno noč celo odbijajo:

»Enkrat sem spal z žensko za eno noč – šlo je za seks, nič drugega. Počutil sem se izkoriščenega. Tega ne bom več počel. Kar si želim, je resno dekle. Takšno, ki me bo imela rada in bom jaz imel rad njo.« (Jan, 29 let, uni.dipl.računal., uni. dipl.ekon.)

Temelj modernega razmerja je globoka intimnost. Zvestoba ni nekaj, kar bi bilo nujno povezano z institucionalizirano zakonsko zvezo. Veliko parov je mnenja, da seksualna ekskluzivnost pač sodi zraven in traja, dokler obstaja zveza. Danes, ko imamo veliko obveznosti, ko moramo veliko časa preživeti na delovnem mestu, vzdržati veliko socialnih stikov za utrjevanje statusa in vzdrževanje življenjske ravni, je zvestoba (videti) prava rešitev. Je pragmatična odločitev. Prav tako je zvestoba povezana s človekovimi občutki. »Dokler (posameznik, op.N.D.) čuti, da je njegova zveza nedotaknjena, bo zvest. Ko pa občutki oslabijo ali ko začne dvomiti o zvezi, ta zaveza preneha.« (Schmidt, 2003:21)

Kaj pa v primeru, da partnerja nista nasprotnega spola, da se ne spopadata s tradicionalno pripisano vlogo spola (sta torej homoseksualni par)? Lahko bi rekli, da je v medijih to zelo popularna tema, v javnosti se veliko razpravlja o tem, kakšne pravice imajo ti pari, ali je mogoče homoseksualnost pripisati biološkemu vzroku ali vzgoji ipd. Pa vendar se sprašujem, koliko so nam v resnici znani takšni način življenja in razmerja? Podatki, ki sem jih zbrala s pomočjo literature in opravljenih raziskav, so me presenetili.

4.1.4. »Razcvet« homoseksualnosti

Alfred C. Kinsey je v raziskavi, ki jo je opravil sredi prejšnjega stoletja v ZDA, ugotovil naslednje: »... da je le okoli 50 odstotkov vseh ameriških moških "izključno heteroseksualnih" – se pravi, da se nikoli niso udeležili homoseksualnih dejavnosti ali čutili homoseksualnih nagnjenj« (Giddens, 2000:19). Pri ženskah je 30 odstotkov takih, ki imajo ali so imele kdaj homoseksualna nagnjenja. »Dva odstotka žensk je povsem homoseksualnih, 13 odstotkov jih je bilo udeleženih v kakšni obliki homoseksualne dejavnosti, 15 odstotkov pa jih poroča, da so imele homoseksualne želje, ne da bi jih udeležile.« (prav tam)

Velja omeniti tudi podatke, katere je desetletja zatem, natančneje med letoma 1974 in 1981 v svoji raziskavi zbrala Shere Hite. Mnogo moških anketirancev iz njene raziskave je v najstniških letih delilo seksualne izkušnje drug z drugim; tudi njo samo je presenetilo, na kako preprost in "naraven" način. V 40. letih prejšnjega stoletja je po Kinseyjevem poročanju 48% moških iz njegovega vzorca masturbiralo ali imelo spolni odnos z drugim moškim v adolescenci ali v zgodnjih najstniških letih. Shere Hite pa je v svoji raziskavi *The Hite Report on Man and Male Sexuality* ugotovila, da jih je to počelo 43%. V 90. letih je število naraslo na skoraj 60%. Po drugi strani se dekleta po njenih podatkih (Hite, 1994:288) le redko učijo spolnosti skupaj. Čeprav so bili nekateri anketiranci malo zaskrbljeni zaradi svojega vedenja, so bile za večino te dejavnosti proste krivde in napetosti. Večina dečkov se niti ni spraševala, ali so homoseksualni ali ne, pravzaprav jih ni nič skrbelo, le uživali so. Za razliko od teh, ki so imeli spolni odnos z drugim dečkom za zabavo, jih je bilo tudi mnogo takih, ki se jih je zavedalo svoje homoseksualnosti in ti so se počutili zelo izolirane od drugih.

Kinseyjeve ugotovitve so tedaj pretresle javnost. V tistem času je večina literature obravnavala homoseksualnost kot patologijo, obliko seksualne motnje. Pa tudi danes se zdijo njegove ugotovitve kot tudi ugotovitve Hitove (predvsem o številčnosti homoseksualnih dejavnosti) marsikomu težko verjetne. Morda tudi zato, ker imajo številni heteroseksualci homoseksualnost še danes za perversnost, za nenaravno in vredno moralne obsodbe. Homoseksualno razkritje je realen proces s pomembnimi posledicami za spolno življenje nasploh. Je primer refleksivnega procesa, ki kaže na to, da lahko s kolektivnim angažmajem preoblikujemo družbeni pojav, da postane sprejemljiv.

Homoseksualni pari so svoja razmerja, v pomenu, kot jih imajo danes, začeli razvijati pred večino heteroseksualcev. To pa zato, ker so morali "shajati drug z drugim" zunaj okvirov zakonske zveze. Vzrok je bil ravno ta, da sta bila oba partnerja razmeroma enaka v razmerju. Homoseksualci so začrtali nove temelje za seksualnost veliko prej kot bolj seksualno "ortodoksni" ljudje. Danes je "spolnost" dostopnejša za razvoj različnih življenjskih slogov. To je nekaj, kar vsak izmed nas "ima" in ni več naravna okoliščina. Oseba "ima" spolnost, gejevsko ali ne, ki jo lahko refleksivno razumemo, prevprašujemo in razvijamo. Tako spolnost postane spremenljiva. Hkrati s tem, da nekdo "je" homoseksualec in da lahko "odkrije", da je homoseksualec, se spolnost odpre za številne možnosti. Tako The Kinsey Institute New Report on Sex (Novo poročilo Kinseyjevega instituta o spolnosti) iz leta 1990 (Giddens, 2000:20) opisuje primer petinšestdesetletnega moškega, ki mu je po petinštiridesetih letih srečnega zakona umrla žena. Eno leto po ženini smrti se je zaljubil v moškega. Po njegovem pričevanju ga nikoli prej niso spolno privlačili moški in nikoli ni sanjaril o homoseksualnih spolnih odnosih.

"Biološko opravičilo", da je heteroseksualnost "normalna", ne vzdrži več preverjanja. Tisto, kar smo nekoč imeli za perversnost, so zgolj načini, na katere izražamo svojo seksualnost in določamo osebno identiteto.

4.1.5. Zmanjševanje perversnosti

Kako to, da danes tako rekoč povsod prakticiramo, v številnih krogih pa dejavno spodbujamo spolna dejanja, ki smo jih nekoč tako hudo obsojali in so ponekod še danes uradno nezakonita? Freud je eden izmed tistih, ki so večinoma omajali moralni prizvok pojma perversnosti. V svojem delu *Tri razprave o teoriji seksualnosti* (1905) je poskušal dokazati, da »spolne poteze, ki jih povezujejo s perversnostjo, še zdaleč niso omejene na majhne kategorije nenormalnih ljudi, temveč so splošne lastnosti seksualnosti, ki jih ima vsakdo« (Giddens, 2000:40).

»Vsakdanja izkušnja je pokazala, da je večina teh prekoračitev, vsaj manj hude med njimi, pogosta sestavina seksualnega življenja zdravih, o katerih ti ne sodijo nič drugače kot o drugih intimnostih. Kjer so razmere ugodne, lahko tudi normalni tako perversijo za celo obdobje postavijo na mesto normalnega seksualnega cilja ali ji naredijo prostor ob njem. Pri nobenem zdravem človeku ne bi smel manjkati kakšen dodatek, ki ga je mogoče imenovati perversnega, in ta splošnost sama je dovolj, da pokaže, kako nesmotna je obsojajoča uporaba imena perversija.« (Freud, 1995:41)

Seveda Freud tu dodaja, da se »določene perversije... vsebinsko tako zelo oddaljujejo od normalnega, da si ne moremo kaj, da jih ne bi razglasili za "bolne"«, vendar nadaljuje, da »tudi v teh primerih ne smemo pričakovati, da bomo v storilcih vedno odkrili osebe z drugimi hudimi abnormalnostmi ali duševne bolnike« (prav tam).

Začetno nadomeščanje perversnosti s pluralizmom je po Giddensovem mnenju del niza sprememb, ki imajo širše temelje in so sestavni del širjenja modernosti. »Reprodukcija je bila nekoč del narave, heteroseksualna dejavnost pa je bila neogibno njena žariščna točka. Ko pa je spolnost kot posledica sprememb... postala sestavni del družbenih razmerij, heteroseksualnost ni več merilo, po katerem bi vse presojali.« (Giddens, 2000:41) Avtor dodaja, da za zdaj še nismo prišli do stopnje, na kateri bi heteroseksualnost sprejeli kot enega izmed okusov, vendar je to ena od implikacij socializacije reprodukcije. Vrednost takšnega radikalnega pluralizma ni v tem, da nas skuša pretresti, če nas lahko sploh še kaj pretrese, temveč v tem, »da je "normalna seksualnost" zanj kratko malo le eden izmed življenjskih slogov« (prav tam, 182). Spolni pluralizem po mnenju njegovih zagovornikov ne pomeni, da bi se morali podrežati spolnosti, temveč to, da bi premagali nadvlado spolnosti nad svojim življenjem.

Večina ljudi ni strpna do določenih "perverzij", prekoračitev "normalnega", npr. skupinskih spolnih odnosov, sadistično-mazohističnih igric, drugih obscenosti... Tudi glede spolne usmeritve je še vedno večinsko stališče, da mora biti ta heteroseksualna. Nekakšno rešitev za manjšine, katerih pogled in interesi se razlikujejo od večinskega mišljenja, ponuja svetovni splet ali internet. Splet omogoča preigravanje vlog, anonimnost, raziskovanje. Na njem ni mogoče najti le erotičnih slik in pornografije, prek spleta je mogoče navezati tudi stike v posebnih klepetalnicah, izmenjati fantazije ali se celo dogovoriti za zmenek.

4.1.6. Virtualna spolnost v Sloveniji

Če v realnosti posamezniki niso tako uspešni v spolnosti, kot bi si želeli, ali pa niso dovolj odločni, da bi uresničili svoje seksualne želje, potem se morda odločijo poskusiti svojo srečo v virtualnem svetu. Tudi na spletu je mogoče najti pornografski material, prav tako obstajajo spletne "klepetalnice", ki so namenjene izmenjavanju seksualnih želja in izkušenj. Takšen način omogoča posamezniku anonimnost in s tem reši marsikatero težavo.

Franc Trček in Matej Kovačič sta na osnovi bloka vprašanj iz spletne raziskave Raba interneta v Sloveniji '98 raziskala odnos uporabnikov do erotike in pornografije v kibernetičnem prostoru. Osredotočila sta se na definicijo pornografije uporabnikov interneta, ki so jo določili uporabniki interneta, na stališča uporabnikov do družbenopatoloških pornografskih vsebin in na stališča uporabnikov o cenzuri takih vsebin. Avtorja trdita (povzemata Millerja), da je »"seks-industrija" – ob mednarodnih financah in vojski – običajno pionirka pri uporabi novih tehnologij. To je vidno tudi pri razvoju virtualiziranih storitev v kibernetičnem prostoru, kamor spada ponudba erotičnih vsebin – ob virtualnih glasbenih in računalniških trgovinah ter knjigarnah – med najbolj razvite in donosne oblike na novem trgu.« (Trček, Kovačič, 2000:1070)

Zanimanje za spolnost na internetu bi lahko z besedami Trčka in Kovačiča (2000:1071) pojasnili tako, da fizična odsotnost drugega vpliva na samouravnavanje samopredstavitve pri kibernetični spolnosti. Ali povedano drugače: v kibernetičnem prostoru so identitete dosti bolj fluidne in tudi neboleče, ker je igranje prevzetih vlog (običajno) brez posledic. Brenda Danet,

kot jo navajata Trček in Kovačič (prav tam), tako trdi, da "nam besedilo, ki ga tipkamo, preskrbi masko", kar dodatno motivira radovednost uporabnikov interneta, kako bi bilo onkraj sprejetih družbenih tabujev o spolnosti. Internet je (virtualni) prostor raziskovanja oblik spolnosti, ki jih večinoma udeleženci ne doživljajo pri vsakdanjih, "resničnih" spolnih odnosih. Obenem poudarjata: »... da se igre, raziskave z udeležbo na internetu pogosto iz "osvobajajočih, liberalnih izkušenj" sprevržejo zaradi pragmatično-kontekstualnih neujemanj med "soigralci" v travmatične izkušnje, kar pogosto vodi v – po našem mnenju – prehitre posplošitve o mačistični naravi kibernetičnega prostora« (prav tam). Vendar sta mnenja, da je tu treba poudariti, da ravno anonimnost kibernetičnega prostora zagotavlja potrebno varnost številnim spolnim manjšinam. Te si tako zagotavljajo varen prostor za medsebojno komunikacijo, ki si ga drugače v nenaklonjenih fizičnih okoljih ne morejo.

Iz analize njunih podatkov je mogoče razbrati, da so erotične vsebine na internetu za anketirance visoko sprejemljive, nesprejemljive pa so oblike ekstremne pornografije in dostop pornografskih vsebin mladoletnikom. Zanimivo je še, da anketiranci ne enačijo virtualne nezvestobe z nezvestobo v fizičnem, "resničnem" prostoru. Kibernetične spolnosti pa tudi ne pojmujejo kot "nenaravne" ali "dolgoročno ogrožujoče klasično spolnost". Pojmujejo ga predvsem kot domišljjsko identitetno igro.

Ugotovili smo, da spolnost ne zaseda le pomembnega mesta v življenju posameznikov, tako ali drugače je vpeta v vsa področja družbenega življenja. Zdaj pa pogledjmo, kako družbeno življenje in družbene razmere vplivajo na doživljanje spolnosti posameznikov.

II. Spremembe v doživljanju spolnosti posameznikov

4.2.1. Oris družbenih razmer

Podatki v člankih, priročnikih, v različnih televizijskih oddajah... opisujejo, razlagajo, zapovedujejo, kako doseči užitka polno spolnost. Namigovanje na spolnost je tudi prodajna strategija. »Spolnost poraja užitek; užitek ali vsaj obljuba užitka pa sta vzvoda za trženje blaga v kapitalistični družbi.« (Giddens, 2000:179) Seksualna sestavina nastopa kot močan argument v potrošniški družbi, ki je usmerjena v zadovoljevanje potreb po individualnem življenjskem slogu. Postavljajo se merila, kdo je spolno privlačen oziroma kaj je "seksi". »Seksualnost v medijih je izrazito stereotipna. Mladost, lepota, vitalnost. Vse to se enači s seksom.« (Štulhofer, 2003:12) Če spolna privlačnost pomeni mladost, zdravje, lepoto, pa to ni nekaj, kar bi bilo prepuščeno naravi. Vse to je mogoče doseči ali pa vsaj izboljšati s "pravilno" prehrano, rekreacijo, različnimi kozmetičnimi in drugimi pripravki (tablete za hujšanje, maže za topljenje maščob, vitaminski pripravki...).

Posamezniki morajo v vsakdanjem življenju slediti tempu sodobnega časa, ki od njih zahteva individualen način življenja. Nenehno se morajo potrjevati kot "izvirne, ustvarjalne osebe", kot "fleksibilni" posamezniki, poleg tega morajo skrbeti za svoj videz, za "zdravje". Moderni človek se trudi biti uspešen na vseh področjih – tudi v spalnici. Globoka intimnost, ki se je razvila v zadnjem času, pa je zapleten in čustveno zahteven proces. Kadar posamezniki vso svojo energijo vložijo v druga področja, ne v razmerja, največ škode seveda utrpi njihovo spolno življenje – zadovoljstva in užitka pač ni mogoče doseči po vsej sili. Sicer je spolnost v takšni ali drugačni obliki razmeroma lahko dostopna. Tudi prek spleta, različnih agencij, ki se ukvarjajo z zmenki, prek "vročega" telefona, na videokasetah...* Lahko bi rekli, da je to "prodajanje" spolnosti v najbolj "čisti" obliki, vendar je še veliko več.

Spolnost je, kot smo že ugotovili, po eni strani refleksiven dosežek, odvisen od individualne izbire posameznika. Posameznik si sam izbere, kdaj bo imel spolne odnose, na kakšen način, s kom in s katerimi pripomočki. Po drugi strani bi lahko rekli, da vsa ta preplavljenost okolja

* Ob prebiranju različnih časopisov sem zasledila podatke o vedno večji uporabi erotičnega materiala in obisku erotičnih sejmov.

s spolnostjo in nenehno osredotočanje na spolnost odtujujeta spolnost od posameznika. Ko ni več poudarka na spontanosti, intimnosti, nedoločenosti, pač pa mora biti vse odkrito, pretirano, pokazano – se je potemtakem pornografija infiltrirala v vsakdanje življenje? V drugem delu bom poskusila odgovoriti na to vprašanje, upravičiti svojo drugo hipotezo in podmeno napisanega – da se spolnost deerotizira. Najprej pa bom povedala nekaj o pornografiji ter raziskala, kakšen vpliv ima gledanje pornografije na posameznike in njihovo doživljanje spolnosti.

4.2.2. Vpliv pornografije na doživljanje spolnosti posameznikov

Anthony Giddens (2000:124) je mnenja, da na pornografijo lahko gledamo kot na spreminjanje spolnosti v porabno dobrino, vendar bi bil tak pogled zelo pristranski. V trenutni eksploziji pornografskega materiala se prizori osredotočajo na plitva čustva in na zelo intenzivno spolnost. Heteroseksualna pornografija prikazuje soudeležbo žensk, ki je v dejanskem svetu že precej zbledela. Podobe žensk so objekti poželenja, a ne ljubezni. V pornografiji prevladuje en motiv, to je spolni užitek ženske. Prikazujejo se izrazi ženske naslade, ne pa, kako spolnost doživljajo moški. »O ženski ekstazi ni nobenega dvoma, vendar poanta teh zgodb ni v tem, da bi razumeli ali se vživeli v vir in naravo ženskega spolnega užitka, temveč da bi ju ukrotili in osamili. Dogodki so opisani v smislu odzivov ženske, toda tako, da je žensko poželenje videti enako epizodično kot moško. Tako moški pod svojimi pogoji zvejo, kaj ženske hočejo in kako obvladati žensko poželenje.« (prav tam, 126)

Gledanje pornografije povzroča pri nekaterih moških občutke tesnobe. »Spolni užitek, ki ga prikazuje ženska, ima... svojo ceno, kajti bitje, ki dokazuje tako divjost, lahko postavlja tudi zahteve, ki jih moramo izpolniti. Neuspeh ni javno prikazan, temveč se skriva v neizrečeni domnevi o ženskem poželenju.« (prav tam) To dokazujejo tudi pisma Marie Stopes, katera je zbrala Lesley Hall (prav tam, 123). Nenehna tema je bila tesnoba, ki temelji na pomanjkanju znanja o spolnosti, prav tako tudi kronični občutki manjvrednosti in osebne zmedenosti. Pogosta pritožba je bila, da moški pri partnerici niso bili sposobni vzbuditi zaželenih spolnih odzivnosti, hkrati pa tudi sami niso bili sposobni uživati. Pogosta tema so bili spolni neuspehi:

impotenca, prezgodnja ejakulacija, skrb zaradi velikosti penisa..., pa tudi vprašanja, ali so normalni.

Pornografski material je večinoma namenjen moškim, vendar je verjetno vsaka ženska vsaj enkrat v svojem življenju imela stik z njim. Shere Hite v *The Hite Report on the Family* predstavlja občutke deklet, ki so imele izkušnje s pornografijo. Občutki deklet so bili ali pozitivni ali negativni, ali pa kar oboje hkrati. Nekatere so doživele šok, druge je prevzel samo občutek nelagodja. Nekaj deklet je bilo zaskrbljenih, ali bodo tudi one nekoč počele to in bile videti tako – nekatere izmed njih bi si to želele, spet drugim se je zdelo nemogoče. Dekleta so tudi čutila olajšanje ob spoznanju, da drugi niso nič drugačni od njih in da čutijo podobno (v Hite, 1994:92–94).

Dosti žensk ali deklet je iz prikazanega dobilo občutek, da je spolnost ponižujoča za ženske. Tako ena izmed žensk opisuje svojo izkušnjo:

»Ko sem prvič videla pornografski film... sem občutila strahospoštovanje (čudila sem se tem ženskam), počutila sem se nekako obupano. Nikoli ne bom izgledala tako! Nihče si me ne bo želel. Počutila sem se nekako deformirano... Gledanje pornografije sporoča ženski, da mora izgledati kot ženska popolnega telesa, izredno pasivna ali pa se ponuja, takšna, ki je vse, kar si moški želijo. Izraz na njenem obrazu pravi: vsak moški si me želi. Jaz nikoli nisem izgledala popolno, niti v svojih najboljših dnevih. In zagotovo ne hodim naokoli z mislijo, da si me vsak moški želi. In ne spuščam se v take vrste ranljivo situacijo, da bi se prepuščala rokam številnih tujih moških... Tako jaz čutim glede pornografije. Enostavno... zdi se mi ponižujoča za ženske – in, po resnici, tudi za moške.« (v Hite, 1994:93)

V okolju, kjer še vedno obstaja dvojni standard "dobrih" in "slabih" deklet, pornografija bolj ali manj "meče v obraz" dekletom sporočilo: ženska seksualnost je uničujoča. Ženske, ki so seksualne, so podrejene. Če si želiš spolnosti, če ti je spolnost všeč, boš postala takšna: cenena. »Ženska, ki si resnično želi spolnosti, je promiskuitetna, ko enkrat začne, ne more nehati, postane prostitutka, to bo naredila za kateregakoli moškega, poleg tisoče drugih absurdnih izkrivljenih predpostavk.« (Hite, 1994:95) Po drugi strani so mediji polni modnih slik napol golih deklet, ki razen ličil ne nosijo skoraj nič, so zelo suhe, z oddaljenim pogledom, ki sporoča njihovo hladnost in domnevno premoč, in ki – kot take – predstavljajo objekt poželenja. Vsa družba je prežeta z zastaranim seksizmom, meni Hitova.

Vendar pa sem, ko sem se pogovarjala s svojimi prijatelji, dobila občutek, da pornografija le nima takšnega negativnega ali kakršnegakoli večjega vpliva na moje vrstnike. Tako moški kot

ženske jo jemljejo bolj lahkotno, kot zanimivost, zabavo. Večinski ženski vidik pornografije bi lahko strnili v izjavo:

»Meni se pornografija ne zdi nič posebnega. Tudi se mi ne zdi ponižujoča za ženske. Takšna spolnost, kakršno prikazuje pornografski film, po mojem mnenju nima nikakršne zveze s spolnostjo v resnici. Kot zgodba, za katero veš, da je izmišljena.« (Špela, 25 let, trgovska potnica)

Tudi večinski moški vidik se od ženskega ne razlikuje kaj posebno:

»Všeč mi je (nasmeh), rad malo pogledam... Ampak vem, da je vse zaigrano, zato se mi ne zdi, da bi iz tega lahko pridobil, se kaj naučil. Pa tudi nočem, da bi bilo z žensko, s katero seksam, tudi tako.« (Edo, 26 let, študent)

Rastoča demokratizacija odnosov med moškim in žensko je marsikaj spremenila. Lahko rečemo, da se je situacija precej izboljšala od 80. let pa do danes. Seveda še vedno obstajajo različni seksizmi in dvojni standardi. A sodobni čas je prinesel marsikaj novega, netipičnega. Med drugim to, da v moderni potrošniški družbi tudi (golo) moško telo prodaja. Tudi moški je postal seksualni objekt v medijih. Pojavlja se kot objekt poželenja tako pri ženskah kot tudi moških.

4.2.3. Moški v medijih kot objekt poželenja

Brane Maselj (2001:24) v svojem prispevku *Estetika in erotika prodajata* pravi, da je razgaljeni moški z rastjo ženske enakopravnosti postal objekt sproščene ženske seksualnosti. Moška golota postaja vedno bolj sprejemljiva, pojavlja se v oglasih, ki nagovarjajo tako moškega kot ženskega kupca. Lepo moško telo je estetsko. Estetika in erotika pa prodajata (Maselj, 2001). Moški v oglasih se danes sleče lažje in hitreje kot včasih, npr. v medijih skoraj goli moški prodajajo sadne sokove, pralne praške...

Sonja Likar v *Moški kot objekt oglaševanja in poželenja* malce karikirano pravi, da so stoletja moški opravljali tri funkcije: bojevanje, vzdrževanje družine in oplojevanje. Dandanašnji ni več vojn (so, a v nekem drugem svetu in ne v našem), ženske lahko same služijo denar (enakopravnost je, če že ne dejanska, vsaj načelna) in odvzeta jim je tudi tretja vloga (z genetičnim kloniranjem se bo človeštvo lahko razmnoževalo brez njihove sperme). Kakšna je njihova vloga v današnjem svetu, ko so ženske tudi na področju spolnosti postale agresivne? Odgovor je, da so se prisiljeni ukvarjati sami s seboj. Ni jim pomembna več samo kariera in "spodobno" zasebno življenje. Današnji "ozaveščen" moški "pri tridesetih" skrbi za svoje telo: videz in formo. Poleg tega, da se ukvarja s fitnesom, kupuje specializirane kreme za moško kožo, tudi kreme proti gubam, ima uravnoteženo prehrano... Ta "novi" moški ni ne aseksualen, ne androgin, ne kozmetičen, meni Likarjeva. Nekatere težave so univerzalne in treba jih je reševati univerzalno: prhljaj, gube, hrana, ekologija, prenosni telefoni... Dandanašnji tridesetletniki se upirajo tradicionalni razdelitvi družbenih vlog po spolu. »To, kar se zdi feminizacija moškega, je v resnici spontano sprejemanje dejstva, da tradicija izginja.« (Likar Sonja, 2001:22) Obenem pa lik ženske postaja vse bolj maskuliniziran. Dejansko ne gre več za spol, marveč za oživljanje kulta telesa. Golo žensko ali moško telo je lepo. Moškemu tako kot ženski ni več pripisana tradicionalna družbena vloga – tudi moški se več "ne rodi", temveč postane.

4.2.4. Poželenje kot gibalo porabniške družbe

S čim lahko pojasnimo svojo današnjo posebno skrb za telesni videz in nadzor, ki se na določene načine razlikuje od prejšnje bolj tradicionalne skrbi? Giddens meni (2000:38), da je na refleksivnost telesa temeljno vplival izum shujševalne kure v njenem modernem pomenu. Shujševalna kura položi odgovornost za telesni razvoj in videz naravnost v roke lastnika telesa. Telo se je začelo obravnavati kot lastnino, predvsem pa kot lastno odgovornost. Prevladujoče mišljenje je: »Svojemu telesu dolguješ razmišljanje in skrb in če to dolžnost zanemariš, bi se morala (ali moral, op.N.D.) počutiti krivo in se sramovati. Nepopolnosti *tvojega* telesa so *tvoja* krivda in *tvoja* sramota.« (Bauman, 2002:86) Tisto, kar posameznik je, postane refleksivno vprašanje izbire prehrane. Danes smo vsi, ki živimo v razvitih deželah, "na dieti". Kar velja za jaz, velja tudi za telo. Telo, spolnost in osebna identiteta so povezani. Jaz je refleksiven projekt. Telo je refleksiven dosežek. Tudi spolnost je refleksiven dosežek.

Trg ponuja navidezno zadovoljitev potrebe po individualnem načinu življenja. (Navidezno zato, ker za svoj obstoj potrebuje stalen poziv k hedonizmu.) Iskanje zgledov, nasvetov in smernic pa je zasvojenost – »... bolj ko to počneš, bolj moraš to početi in nesrečnejšega se počutiš, ko ostaneš brez sveže zaloge drog, ki jih iščeš« (Bauman, 2002:92). Zgledi in recepti so privlačni, dokler jih ne preizkusimo. Le redki izpolnijo pričakovanja, pa tudi če jih: tu je konkurenca vedno novih in izboljšanih ponudb. V porabniški dirki, pravi Bauman (2002:93), se ciljna črta premika vedno hitreje od najhitrejših tekačev. Nima konca. Resnična odvisnost tako postane nadaljevanje teka, prijetna zavest, da ostajamo v dirki, ne pa nagrada, ki čaka nekaj tistih, ki bodo morda stekli čez ciljno črto. Želja postane svoj lastni smoter. Vloga vseh drugih smotrov je držati tekača v teku. Arhetip te tekme je dejavnost nakupovanja. A "nakupov" ne opravljamo le v trgovinah! "Kupovanje" pomeni pregledovanje izbora možnosti, preverjanje, primerjanje. »Koda, v kateri je vpisana naša "življenjska politika", izhaja iz pragmatike kupovanja.« (prav tam, 94)

Pri današnjem porabništvu ne gre več za zadovoljevanje potreb, tudi tistih "višjih", "umetnih", "namišljenih" itd. potreb po identifikaciji ali samozaupanju, do "ustrezne" ravni. »Pravijo, da *spiritus movens* porabniške družbe ni več izmerljiv sklop artikuliranih potreb, temveč *poželenje* – temeljno nereferenčna stvar, ki je dosti bolj nestanovitna in bežna, izmuzljiva in muhasta, kot so "potrebe", samozaplojen in samognan motiv, ki ne potrebuje nobenega drugega opravičila ali "vzroka"« (prav tam, 96). Stalni objekt poželenja je poželenje samo in

le-to ostaja nujno nenasitno. Zbujanje poželenja pa se proizvajalcem zdi najlažje z navezavo na spolnost.

Spolnost je v medijih, v priročnikih, različnih revijah, ki niso nujno specializirane za to. Poleg tega je mogoče izboljšati naše spolno življenje tudi po zdravstveni plati. Pri tem ne mislim na zdravo aktivno športno telo (in kar je še takih pridevnikov), pač pa na uporabo medicine za zdravljenje spolnih težav. Na ameriškem trgu so dostopne Pfizerjeva viagra, Bayerjeva levitra in po novem še cialisom proizvajalca Eli Lilly (vir Ona, dec. 2003:50). Spomladi naj bi bila na voljo tudi v Sloveniji, kjer je trenutno mogoče dobiti le viagro na recept. Čeprav so bila ta zdravila zasnovana za zdravljenje moške impotence, pa jih je mogoče izrabljati tudi v druge namene: za krepitev spolnega vzburjenja.

Aleksandar Štulhofer opozarja na posledice medikalizacije spolnosti: »Ponudila se je tableta, ki pri številnih moških (op.N.D.) hitro in enostavno rešuje probleme... Zato, ker so seksualne probleme začeli razlagati kot fizične: to je bolezen, ki z mano kot osebo, z mojimi razmišljanja, čustvi nima nobene zveze.« (Štulhofer, 2003:12) Kot obstaja "tableta" za moške, je kup pripravkov in krem za ženske. Znanstveniki se že dalj časa trudijo izdelati viagro za ženske. »Med moško in žensko seksualnostjo pravzaprav ne obstajajo ne vem kako velike razlike. V fiziološkem pomenu. Ali telo funkcionira ali pa ne. Če imate spolne težave, to pomeni, da telo ne deluje. Mi pa vemo, kako telesu vrniti polno funkcionalnost. Čeprav je to iluzija, nevarna iluzija, ampak trend zdravljenja bo še močnejši, kar je problematično tudi zato, ker ves čas postavlja neke višje standarde. Kaj je sploh dober, pravi, idealen seks?« (prav tam) Na vprašanje, kaj komu pomeni dober spolni odnos, kdaj je za koga spolno razmerje zadovoljujoče, sem dobila tudi odgovor:

»Po mojem mnenju ženska ni zadovoljena, če pri seksu ne doživi orgazma, zato se vedno potrudim, da dobi vsaj enega, če jih več, pomeni, da sem toliko boljši. Seveda zraven tudi sam zelo uživam: enkrat, dvakrat, trikrat... tudi desetkrat na noč (smeh).« (Edvard, 26 let, študent)

Obenem lahko pri intenzivnem iskanju "dobrega" spolnega partnerja ali pri iskanju maksimalnega užitka pride tudi do razočaranj:

»V zadnjem času se mi zdi, da lahko dobim v posteljo katerokoli žensko. Spal sem z eno, drugo, tretjo... Samo tega ne vem, zakaj se tako slabo počutim.« (Samo, 26 let, letalski inženir)

4.2.5. Postmoderna deerotizacija spolnosti

Aleksandar Štulhofer poimenuje proces deerotizacije "čiščenje spolnosti" vseh simbolnih in prenesenih pomenov, razen pornografskega. Čas, v katerem živimo, je označen z neobičajnim paradoksom – z rastočo normalizacijo spolnih izbir in izginevanjem erotične dimenzije. Prva trditev se nanaša na to, da se spolna svoboda kontinuirano povečuje. »O spolnosti se nikoli prej ni toliko govorilo in pisalo kot danes, zlasti ne pozitivno in tolerantno. Dominantna kultura in pravna ureditev sledita ravni črti normalizacije nestandardnih spolnih izbir (orientacija, preferenca), ki so bile prej kriminalizirane in/ali stigmatizirane.« (Štulhofer v Emzin, 2002:73) Spolnost se je liberalizirala. Drugi del paradoksa, proces deerotizacije, je nekoliko kompleksnejši. »Erotizem, če ga razumemo kot potrebo po vznburjenju/ugodju, izzvan s pomeni, ki transcendentirajo fizični vidik spolnega užitka, je konstruktivistična dimenzija človeške spolnosti.« (Štulhofer v Emzin, 2002:74)

Vprašanje, ki se nam zastavlja, je, kako je sploh prišlo do deerotizacije spolnosti? Za začetek bom povedala nekaj o tem, kaj je erotizem, katera je tista dimenzija spolnosti, ki se zgublja.

4.2.5.1. O erotizmu

Georges Bataille trdi, da je erotizem posebna oblika reproduktivne dejavnosti in značilna za človeka. »Seksualna reproduktivna dejavnost je skupna spolnim živalim in ljudem, toda očitno so samo ljudje seksualno dejavnost naredili erotično, in prav to erotizem kot psihološko stanje, neodvisno od naravnega smotra, reprodukcije in skrbi za otroke, razlikuje od preproste seksualne dejavnosti.« (Bataille, 2001:9) Človekova seksualna dejavnost je erotična le takrat, ko ima poseben pomen za akterja oz. je spremljana z notranjim doživljanjem akterjev in se tako razlikuje od živalske. »Erotična je vsakič, ko ni okrneta, ko ni zgolj živalska.« (Bataille, 2001:26)

Človek se je v toku zgodovine oddaljil od prvotne živalskosti z delom, spoznanjem, da mora umreti, in s tem, da je od brezsrčne seksualnosti prešel k sramežljivi seksualnosti. Tako se je zasnova erotizem. Delo zahteva ravnanje, ki temelji na stalnem izračunavanju razmerja med naporom in proizvodno učinkovitostjo. Zahteva razumsko ravnanje brez razburkanih vzgibov. Če teh vzgibov ne bi mogli obrzdati, ne bi bili zmožni za delo. Večino časa je delo stvar skupnosti in skupnost mora v času, namenjenem delu, nasprotovati raznim vzgibom. Tako človeško skupnost, ki je deloma posvečena delu, določajo prepovedi, brez katerih ne bi postala, kar je v svojem bistvu – svet dela. Prepoved ubijanja izhaja iz strahu pred smrtjo, zaradi nasilja, o katerem priča smrt. Kot tudi zaradi tega, ker ubijanje zavira proizvodno učinkovitost... Seksualna dejavnost je v nasprotju z delom trenuten vzgib in tudi moti delo. Iz tega izhaja prepoved živalske svobode seksualnega življenja.

Tisto nekaj več, kar loči seksualnost od živalskega občevarja, "notranji vidik" seksualnosti, je po Georgesu Bataillu ravno zavedanje smrti, ki se na področju seksualnosti kaže kot iskanje neminljivosti. Bataille (2001:10–12) to razloži takole: Z reprodukcijo nastajajo diskontinuirana bitja. Bitja, ki se reproducirajo, se razlikujejo drugo od drugega, in bitja, ki z reprodukcijo nastanejo, se razlikujejo tako med seboj kot tudi od bitij, iz katerih nastajajo. Vsako bitje se razlikuje od vseh drugih. Vsako bitje je individuum. Le bitje samo se rodi. Le bitje samo umre. Med enim in drugim bitjem zeva prepad, diskontinuiteta. Ta prepad je v nekem smislu smrt in smrt je vrtočlavo, fascinantna. Smrt pomeni za nas kontinuiteto biti. Ta prepad lahko presežemo tako, da skupaj občutimo vrtočlavo. Še celo več, po Bataillovih besedah nas smrt lahko fascinira. Reprodukcijska je intimno povezana s smrtjo, saj vodi v

diskontinuiteto bitij, a hkrati tudi odkriva njihovo kontinuiteto. Semenčica in jajčece sta v prvotnem stanju diskontinuirani bitji, toda združita se in med njima se vzpostavi kontinuiteta. Iz njune smrti, iz izginotja ločenih bitij, se oblikuje novo bitje. Novo bitje je tudi samo diskontinuirano, a v sebi nosi prehod h kontinuiteti dveh različnih bitij. Vsakič, ko se spolno združimo, "delno umremo". Ravno v tem občutju se približamo kontinuiteti biti, po kateri hrepenimo. »Smo diskontinuirana bitja, posamezniki, ki umirajo osamljeni na koncu nedoumljive pustolovščine, in hkrati bitja, ki hrepenijo po izgubljeni kontinuiteti.« (Bataille, 2001:13) Spremlja nas tesnobna želja, da bi minljivost trajala, in hkrati smo obsedeni s prvotno kontinuiteto, ki nas povezuje z bitjo. Ta nostalgija po Bataillu vodi do treh oblik erotizma; to je *erotizem teles*, *erotizem src* in *sveti erotizem*.

Bataille trdi, da je področje erotizma pravzaprav področje nasilja, področje skrunitve. Prehod iz diskontinuitete v kontinuiteto bitij je vedno hudo nasilno. Samo nasilje lahko spodnese vse hkrati, nasilje in tesnoba, ki ga spremlja. Brez nasilja nad že vzpostavljenim bitjem – nad bitjem, ki se je vzpostavilo v diskontinuiteti, si ne moremo predstavljati prehoda iz enega stanja v drugo – torej iz stanja diskontinuitete v stanje kontinuitete biti. »Kaj pomeni erotizem teles, če ne nasilja nad partnerjevim bitjem, nasilja, ki meji na smrt, ki meji na umor?« (Bataille, 2001:15) Namen vsakega predajanja erotizmu je, zadeti bitje v njegovi največji intimnosti. Prehod iz običajnega stanja v stanje erotične želje zahteva relativno razpustitev bitja. Razpustitev pripravi zlitje, spajanje dveh bitij, da bi skupaj dosegli enako stopnjo razpustitve. Načelo vsakega erotičnega predajanja je razkroj strukture zaprtega bitja, kakršni sta v običajnem stanju bitji obeh partnerjev. V erotizmu se vedno razpuščajo vzpostavljene oblike. Iščemo kontinuiteto, ampak v načelu samo, če kontinuiteta, ki bi jo lahko dokončno vzpostavila edinole smrt diskontinuiranih bitij, ne zmaga.

Če povzamem: ker je doseči stanje kontinuitete biti nemogoče, zato v svetu, zasnovanem na diskontinuiteti, vpeljemo kontinuiteto, ki smo je zmožni (delo, rutina). Erotizem teles je iskanje, približevanje stanju kontinuitete biti, ki pa ga nikoli ne moremo zares doseči.

Bistvo erotizma src je občutek možne kontinuitete, ugledane v ljubljenu bitju. Ljubimcu se zdi, da lahko na tem svetu le ljubljeno bitje uresniči, kar nam naše meje onemogočajo: popolno prežemanje dveh bitij, kontinuiteto dveh diskontinuiranih bitij. »Strast nenehno ponavlja: če bi posedovali ljubljeno bitje, bi se tvoje s samoto prežeto srce zlilo s srcem ljubljenega bitja.« (Bataille, 2001:18)

Tretja oblika je sveti erotizem, ki pa za moje delo ni odločilnega pomena, zato ne bom pisala o tem. Poleg tega menim, da bi pisanje o tem zmanjšalo preglednost in razumljivost teksta.

4.2.5.2. Preseganje tesnobe

Človeška družba ni samo svet dela. Sestavljata jo vsakdanji in sveti svet, ki se dopolnjujeta. Med delovnim časom družba zbira sredstva, ki jih nato porabi v času praznovanja. V času praznovanja je tisto, kar je navadno prepovedano, vedno dovoljeno, včasih celo zahtevano. Prepovedi so postavljene zato, da ne motijo dela pa tudi da z njimi ubežimo tesnobi resničnosti. Hkrati pa so prepovedi postavljene zato, da jih kršimo – le takrat se približamo kontinuiteti biti oziroma smo "v stiku s samim seboj".

Bataille (2001:80) pravi, da življenje neprestano rojeva, toda zato, da bi izničilo, kar rojeva. Prvi ljudje so to nejasno čutili. Smrti in vrtoglaviči reprodukcije so se postavili po robu s prepovedmi. V to zavračanje s prepovedmi pa se niso nikdar zaprli. Zaprli so se samo zato, da bi iz njega čim prej pobegnili. »Tesnoba, se zdi, je temelj človeštva – a ne tesnoba sama po sebi, temveč presežena tesnoba, preseganje tesnobe. Življenje je pravzaprav eksces, je razsipavanje življenja. Brezmejno izčrpava svoje sile in svoje vire; brezmejno izničuje, kar je ustvarilo. Množica živih ljudi je pri tem vzgibu pasivna. Vseeno pa konec koncev hočemo tisto, kar ogroža naše življenje.« (Bataille, 2001:81) Preseganje tesnobe na dva načina: z delom, rutino, odvrčanjem pozornosti, potem pa pride čas trošenja, praznovanja, kamor spadajo tudi spolnost, droge, adrenalinski športi, obscenosti... Vse, kar nam daje občutek, da živimo, in je morda nenavadno, nevsakdanje, nevarno!

»Nimamo vedno moči, da bi to hoteli, naše zaloge poidejo in včasih je želja nemočna. Če nevarnost postane prehuda, če je smrt neizogibna, želja navadno zamre. Če pa nam je sreča mila, nas tisto, česar si najbolj goreče želimo, najlažje zapelje v noro trošenje in nas uniči. Ljudje ne prenašajo enako velikih izgub energije in denarja – ali resnih smrtnih nevarnosti. Kolikor pa le zmorejo (to je odvisno od tega, kako močni so), iščejo kar največje izgube in kar največje nevarnosti. Zlahka sicer verjamemo prav nasprotno, saj imajo najpogosteje le malo moči. Brž ko pa si je naberejo, že hočejo takoj trošiti in se izpostavljati nevarnosti. Kdor le ima moč in sredstva, se predaja nepretrganemu trošenju in se nenehno izpostavlja nevarnosti.« (Bataille, 2001:81)

Presežek energije moramo porabiti za rast ali pa gre v izgubo. S tega stališča je seksualnost v temelju ambivalentna (Bataille, 2001:89–90): celo seksualna dejavnost, ki ni odvisna od genetskih ciljev, je načeloma prav tako dejavnost rasti. Kadar imamo spolni odnos, gre za reprodukcijo. V tem je torej rast. Danes lahko z nekom spimo le zaradi potrebe, a tudi tu gre vseeno za nekaj več – tudi dva, ki samo spita skupaj, lahko spočneta življenje. A s tem, ko v spolnosti ni več nekega višjega elementa, odmira del spolnosti – tega se le nejasno zavedamo. Ko se osredotočamo na koreografirano spolnost in predvsem na dosego vrhunca, izgine možnost za občutje kontinuitete med dvema bitjema v času spolnega akta. Ko se človekova seksualnost ne razlikuje več od fizičnega seksualnega akta in od nas ne zahteva razpustitve bitja, da bi se približali kontinuiteti biti, takrat ostane seksualnost oropana višjega namena, je golo zadovoljevanje potreb in kot taka veliko manj zadovoljujoča. Razumljivo se ji določeni posamezniki raje odpovejo.

4.2.5.3. Proces deerotizacije spolnosti in "prostolebdeči" erotizem

V zgodovini je represivno omejevanje spolnosti in intimnih zvez imelo nenamerne posledice t.j. razvijanje erotične občutljivosti. Po eni strani je represija povečevala hrepenenje po prepovedanem (Štulhofer, 2002), po drugi pa je sprožala specifično estetizacijo in ritualizacijo (prikrito povečevanje) seksualnega, prisotno predvsem v umetniški praksi. Po zaslugi takšnega kulturnega razvoja so simboli – in ne več nagon – postali motor spolnega hrepenenja. Spolni užitek je postal proizvod družbenega učenja. Med t.i. "seksualno revolucijo" in po njej so razvoj liberalnega individualizma, povečevanje permisivnosti in popularizacija spolnega izobraževanja ter terapije pripeljali do novega diskurza o spolnosti. Seks postane "naraven in zdrav", predzakonski spolni stiki pa nevprašljiva norma.

»Spolnost je postala metodično vprašanje obvladovanja tehnik užitka, očiščeno prejšnje metafizike greha, transgresije ali ljubezni. Sodobno osredotočanje na popolno koreografirani seks – neločljivo od marketinških apetitov – temelji na neposrednosti, pragmatičnem pristopu ("11 korakov do popolnega orgazma") in domnevni demistifikaciji. Domnevni zato, ker spolno izkušnjo razlaga skoraj izključno s termini popolne fizične izvedbe, maksimalne intenzivnosti in eksplozivne strasti. (Vse drugo vas nevarno približuje spolno disfunkcionalnim osebam.) Spolnost je tako končno deinstrumentalizirana, vendar z nepričakovano posledico – progresivno deerotizacijo.« (Štulhofer, 2002:74)

Seksualnost se ne izgublja v sublimaciji, represiji in morali, meni tudi Jean Baudrillard. Celotna generacija je šla skozi osvobajanje želje in uživanja (1991:84–89), šele ta od spolnosti zamorjena generacija ponovno odkriva ljubezen kot vznemirljiv in strastni dodatek. Prejšnje generacije, romantične ali postromantične, so doživljale ljubezen kot strast, usodo. Naša generacija je neoromantična. Po toliko seksualnega patosa je nastala neopatetičnost ljubezenskega odnosa, po toliko pohotnega in nagonskega je nastal neoromantizem strasti. Tu ne gre več za fatalnost, pravi Baudrillard. Po represivni sublimaciji je sedaj nastopilo obdobje progresivne sublimacije – spolnost, ljubezen, zapeljevanje, perverzija, pornografija – vse soobstaja na isti ravni. "Resnica" je postala obscena. Obscena resnica je "resnica", pokazana do konca. Od romantičnega zapeljevanja do izkazovanja "ljubezni", od zastrte "želje" do nazorne seksualnosti, nazaj do prave pravcate pornografije... Bolj ko napredujemo v smeri najmanjše skrivnosti, najmanjše uganke, vse bolj gremo v smeri priznavanja, izražanja, razkrivanja, osvobajanja "podzavestnega kompleksa" – z eno besedo v smeri "resnice" – ki skoraj postane, v obscenosti naše kulture, siljeno izražanje, siljeno priznavanje, odkrivanje – česa vse še? Ničesar. Pravzaprav ni ničesar več, kar bi se lahko odkrilo. In ko tudi spolnost postane do konca odkrita, pojasnjena, razdrobljena na stopnje poteka oz. intenzivnosti, obvladovanje tehnike... Ko tisti višji element, poseben pomen, ki ga ima spolnost za človeka, izgublja svojo moč in namesto tega postane pomembnejša popolna fizična izvedba, katere uspešnost se meri s stopnjo intenzivnosti in "strasti", takrat lahko rečemo, da se spolnost deerotizira.

Sodobna tehnologija je iz nas naredila boljše ljubimce. Poleg spolnosti "v teoriji" (priročniki...) obstaja "tableta" za moške in kup pripravkov za ženske. Pa vendar: ali nam ta učinkovitost prinaša notranje veselje? Ali dolgoročno bogati naše spolno življenje? Smo zato bolj sprejeti, ljubljeni, bolj pripravljeni na komunikacijo? Ali pa smo, kot daje slutiti velikanski komercialni uspeh rastoče medikalizacije spolnosti, vse bolj podobni nikoli povsem zadovoljnim potrošnikom? Dejstvo je (Štulhofer, 2001:74) da najbolj razširjena spolna težava ni več nezmožnost doseči orgazem, ampak kronično pomanjkanje spolnega poželenja. »Družbeno izginjanje erotične dimenzije in hkrati pritisk novih spolnih norm (osredotočenih na vizualno in performativno popolnost) pospešujeta kratkotrajnost spolnega zanimanja.« (prav tam)

Je postal spolni užitek neznosno lahek? Danes nič ne sme biti prepuščeno naključju, vse je treba preučiti, da bi si zagotovili kar se da visoko uspešnost. Posledica je, da delamo

primerjave sebe z drugimi, s slavnimi osebnostmi, s prizori v filmih, članki v revijah, teorijami v priročnikih... To navadno vse prej kot spodbudno deluje na naše spolno življenje. Npr. pri poglavju *Vpliv pornografije na doživljanje spolnosti posameznikov* smo ugotovili, da gledanje pornografskih filmov povzroča občutke tesnobe pri nekaterih moških. Vzroki za to so v ugotavljanju negativne razlike ob primerjavi z moškimi igralci v filmih in primerjavi odziva partnerke z ženskami v filmih. Seveda so tudi nekatere ženske ob gledanju doživele nelagodne občutke, vendar številčno v manjši meri, saj se z (mačističnimi, op.N.D.) prizori v filmu niso mogle poistovetiti v enaki meri.

Po drugi strani pa "presenetljiva trditev" iz prvega dela moje naloge, ki izhaja iz ugotovitev raziskave I. Bernika in V. Hlebec, da se »zadovoljstvo s spolnostjo pri dekletih s povečevanjem njihove moči in avtonomije v spolnem življenju ne povečuje, temveč zmanjšuje«, morda le ni tako presenetljiva, če jo razložimo takole: moč in avtonomijo so dekleta pridobila skozi zgodovinski razvoj intimnih odnosov, z liberalizacijo spolnosti, demokratizacijo odnosov med partnerjema, kar je povezano z poučenostjo (knjige, filmi, pogovori s prijateljicami). Ko najstnice ali na splošno ženske ugotovijo, kakšne so njihove možnosti, kakšne so izkušnje drugih, ko ugotovijo, kaj hočejo, primerjajo svoje izkušnje med seboj, morda ugotovijo, da lahko dosežejo več, bolje. Podobno bi lahko veljalo tudi za moške. Ko se začnemo spraševati: Kakšen je dober spolni odnos?, se verjetno kmalu tudi vprašamo: Bi bilo lahko naše spolno življenje (še) boljše?

Tudi Luka Arsenjuk (2002:15) meni, da je razumevanje seksualne revolucije kot enosmernega, linearnega procesa od slabšega na bolje le deloma pravilno. Arsenjuk povzema Zygmunta Baumana, ko govori o postmoderni seksualni revoluciji kot o izredno ambivalentnem pojavu. »Po njegovem mnenju se eroticizem (erotična sublimacija seksa) v postmoderni loči tako od seksa (reproduktivnega, bližje naravi) kot ljubezni.« (Arsenjuk, 2002:15) (Po Bataillu je to *erotizem teles* in *erotizem src*, op.N.D.) Tako spolnost kot (romantična) ljubezen sta človeku pomenili nekakšno izkušnjo nesmrtnosti. Spolnost zaradi svoje vloge pri ohranjanju vrste, ki presega smrtnost posameznika. Ljubezen pa je, ker jo je družba zgradila na temelju razlike med spoloma in njune združitve ter ji dala ogromno pomenov in dvoumnosti, nekakšno "duhovno ogledalo seksualno ustvarjeni biološki večnosti". Ali kot meni Bataille (2000): vsakič, ko se spolno združimo, delno umremo in ravno v tem občutju se približamo kontinuiteti biti, po kateri hrepenimo. Erotizem teles kot tudi erotizem src je iskanje, približevanje kontinuiteti biti. Danes pa se je "v času

prostolebdečega erotizma" zgodila "dekonstrukcija nesmrtnosti". »Nesmrtnostna izkušnja današnjega časa je povsem drugačna, je trenutna. *Erlebnis*, ki za kratek trenutek, odrezan od preteklosti in prihodnosti, posrka posameznika. Človek, pravi Bauman, je iskalec vznburjenja – *sensation seeker*.« (Arsenjuk, 2002:15)

4.2.6. Takojšnjost življenja, "potrošna" partnerstva – "potrošna" spolnost

Zygmunt Bauman v svojem delu *Tekoča moderna* označuje način sodobnega bivanja s t.i. *takojšnjostjo* življenja. Želja po nesmrtnosti se ne navezuje več na delo – da bi skozi svoje dosežke postali nesmrtni – temveč jo dosežemo s tem, da ne umremo. Ne umreti ni oblika nesmrtnosti. »Je deklaracija nebrižnosti do večnega trajanja v prid *carpe diem*.« (Bauman, 2002:159) Taka ravnodušnost do trajanja pomeni, da nas to ne zanima oz. ne želimo razmišljati niti o posmrtnem življenju – ali obstaja – niti ne želimo doseči nesmrtnosti s svojimi dosežki, saj se zaradi negotovosti današnjega časa ne moreš zanesti na "jutri", pač pa želimo izkusiti nesmrtnost v trenutku, ki ga živimo. »Določen trenutek je "nesmrtna izkušnja" zaradi načina, kako živiš ta trenutek. "Neskončnost" preživi pretvorbo le kot mera globine ali intenzivnosti doživetja, *Erlebnis*. Brezmejnost možnih občutij zdrsne na mesto, ki ga je v sanjah izpraznilo neskončno trajanje. Zaradi trenutnosti... se zdi vsak trenutek neskončno prostran; in neskončna prostranost pomeni, da to, kar lahko iztisnemo iz vsakega trenutka – naj bo še tako kratek in "bežen" – nima meja.« (Bauman, 2002:159) Razvrednotenje nesmrtnosti naznanja kulturni prevrat. V obdobju *tekoče moderne*, ko družba prehaja od težkega k lahkemu kapitalizmu, željo po trajnih predmetih zamenja želja po minljivih predmetih, ki jih lahko potrošimo, porabimo. Nekoč je bila želja ljudi pri vrhu, utemeljuje Bauman (2002:160), da bi bili njihovi predmeti vselej trajni, zato so jih kopičili, zavarovali pred krajo. Danes jo je zamenjala želja po manipuliranju minljivosti. Stvari ne kopičimo več, z veseljem in zlahka se jih znebimo, zamenjamo za nove. Če obtičimo s stvarmi dlje časa in se pojavijo novi ter izpopolnjeni nadomestki in izboljšave, je to znamenje prikrajšanja...

»"Racionalna izbira" v dobi takojšnjosti pomeni prizadevati si za zadovoljitev, a se izogibati posledicam, zlasti pa odgovornostim, ki jih take posledice lahko implicirajo. Trajne sledi današnje zadovoljitve ovirajo možnosti jutrišnjih zadovoljitev. Trajnost se spreminja iz prednosti v breme...« (Bauman, 2002:163) To simbolizirajo tudi vitko telo, ki mora biti

zdravo in čilo, da se lahko nenehno premika, lahka obleka ter platneni čevlji, mobilni telefon, prenosne stvari, kratek rok trajanja – to so glavna kulturna znamenja *dobe takojšnjosti*. Teža, velikost, maščoba(!) so nevarnosti, proti katerim se je treba bojevati, še najbolj pa se jim izogibati. Sem spadajo tudi partnerstva na kratek rok – posamezne seksualne epizode.

Po drugi strani je v vsesplošnem negotovem ozračju, v odsotnosti dolgoročne varnosti, takojšnja ugoditev ne samo mamljiva ponudba, temveč razumna strategija. Na veze in partnerstva gledamo ter jih obravnavamo kot stvari, ki bodo porabljene, ne pa ustvarjene. Na trgu domnevno trajne predmete praviloma ponudijo za "poskusno dobo", če ne bomo zadovoljni, obljubijo vrnitev denarja. Tudi partnerja konceptualiziramo v teh pojmi. Cilj partnerstva ni več v tem, da bi zveza delovala v dobrem in slabem, za kar je potrebno sklepanje kompromisov, tudi žrtvovanje. "Vemo", kaj si želimo, in če dobljeni užitek ne dosega ravni, ki jo je obljubljal, zahtevamo "ločitev" ter iščemo novega in izboljšanega partnerja. Težava je v tem, da tedaj, ko od zveze pričakujemo, da bo prinesla užitek takoj, če je zveza nekaj, kar ohranjamo le, dokler nam godi, nima veliko smisla, da bi reševali partnerstvo, kaj šele trpeli kakršnekoli nevšečnosti. Celotajen spodrselaj lahko povzroči, da partnerstvo razpade. »Banalna nestrinjanja se spremenijo v grenka nasprotja, rahla trenja obveljajo za znamenja temeljnega neskladja. Če ljudje predpostavljajo, da so njihove zvezečasne in "do nadaljnjega", take zaradi njihovih dejanj tudi zares postanejo.« (prav tam) To je samoizpolnjujoča se prerokba. Tudi na področju spolnosti raje prakticiramo epizodično spolnost, "za eno noč", spolnost kot "prijateljsko uslugo"... S partnerji vztrajamo v razmerjih toliko časa, dokler nam ponujajo zadovoljitev oziroma dokler ne srečamo boljšega.

Prišli smo do zanimivega paradoksa. Kar so po Anthonyju Giddensu znamenja zrelega demokratičnega odnosa – zveza enakopravnih partnerjev za nedoločen čas – je po Baumanu vir nesoglasij in znak nezrelosti sodobnega Potrošnika. V bistvu pa gre po mojem mnenju za dve strani istega kovanca. Odvisno od tega, na kakšen način pristopiš k oblikovanju razmerja. Vemo pa, da včasih še tako dober namen ali skrbno pretehtane odločitve ne pripeljejo nujno do zelenih rezultatov. Tako se lahko razmerje začne odvijati v nasprotno smer od pričakovane:

»S punco sva skupaj že dobri dve leti. Na začetku sploh nisem razmišljal o najini zvezi, si želel, da bi bila dolgotrajna. Pač tako je nanoslo. Danes se želim z njo poročiti, si urediti stanovanje, imeti otroke, psa (nasmeh)... Ne, nikoli nisem razmišljal o tem, da bi lahko

obstajala še kakšna boljša od nje, bolj vznemirljiva ali seksualno privlačnejša. Srečen sem z njo, in to je vse, kar si želim. Morda se tudi zato tako dobro razumeva, ker se vedno o vsem pogovoriva, tudi o spolnosti...» (Matevž, 26 let, modni oblikovalec)

»Do pred kratkim sva se s fantom odlično razumela. Živela sva skupaj in vse je bilo super – skupaj sva bila 7 let! Tudi v postelji sva se odlično ujemala, vedno sva si za te stvari vzela čas... Lahko bi rekla, da je bilo to nekaj najboljšega v najinem razmerju (smeh). Vendar sva se začela razhajati v vsakdanjem življenju – njega so zanimale druge stvari kot mene, zato sva šla narazen. Tako se pač zgodi v življenju. « (Irma, 25 let, likovna pedagoginja)

Iz zgornjih dveh izjav bi lahko potegnili sklep, da je za nas pomembno, da sledimo temu, kar si želimo. Edino tako smo lahko zadovoljni in srečni. Kaj pa za koga pomeni biti srečen, je odvisno od posameznika in morda tema za kakšno drugo diplomsko delo.

5. ZAKLJUČEK

Gledano skozi zgodovinski razvoj sta spolnost in erotika postala del (meščanskega) zakona. Od druge polovice 20. stoletja naprej je spolnost postajala vedno bolj avtonomna. Danes spolnost ni več odvisna od potreb reprodukcije, saj je ta mogoča celo brez spolnega odnosa. Z učinkovito zaščito pred zanositvijo ni več tveganja, da bi zaradi (morebitnega) užitka pri spolnem odnosu ženska ali moški postala starša, če tega ne želita. To ima velik pomen predvsem za ženske. Te so začele odkrivati svojo seksualnost in zahtevati spolno enakost z moškimi. Danes ženske celo veliko pogosteje dajo pobudo za spolni odnos (kar potrjuje tudi raziskava med slovenskimi najstniki avtorjev I. Bernika in V. Hlebec). Nekoč je veljalo, da so moški dolžni definirati seksualnost, medtem ko danes to definicijo moški in ženska iščeta skupaj. Veliko več deklet ima izkušnje s svojim telesom. Ženske imajo predstavo o sebi in svoji seksualnosti, o tem, kaj je dobro zanje. Spolnost je postala stvar dogovora med partnerjema. Zvestoba še vedno obstaja kot nevprašljiva norma, le da je meščanski zakon izgubil monopol edine povsem legitimne in legalne oblike skupnega življenja ter spolnega razmerja. Pri ugotavljanju zadovoljstva (občutka sreče) v življenju so bili najbolj zadovoljni tisti posamezniki, ki imajo stalno zvezo in s tem povezane redne spolne odnose (ugotavlja E. Laumann). Kot protiutež stresu vsakdanjega življenja je glavnina spolnih naložb posameznikov usmerjena v stalne zveze.

Vedno več ljudi se zaveda pravice do seksualne samoopredelitve. Narava modernega življenja, njegova reflektivnost, je tisto, kar povzroči, da posamezniki začno spreminjati svoje življenje ter ga usklajevati s svojimi notranjimi normami in prepričanji. V modernem družbenem življenju je spolna identiteta, kot del osebne identitete, reflektivni dosežek. Gre za vprašanje spolne identitete, vendar ne zgolj za to. »Danes je jaz za vsakogar reflektivni projekt, bolj ali manj nenehno izpraševanje preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Gre za projekt, ki poteka med obiljem reflektivnih virov, kot so terapija in priročniki za samopomoč, televizijski programi in članki v revijah.« (Giddens, 2000:37) Vlogo pri tem igra tudi sociologija oziroma družbene vede. Besedila, ki poročajo, analizirajo in komentirajo seksualnost v praksi, razkrivajo dejstva, hkrati pa nanja vplivajo. Razprave o teh dejstvih spreminjajo tudi laične poglede na spolna dejanja in zveze. Nevtralizirajo moralno nelagodje glede primernosti določenih spolnih praks in sočasno pospešujejo reflektivnost tudi na ravni običajnih vsakdanjih spolnih praks. Na področju spolnosti danes ni najbolj pomembno, kaj

počneš – homoseksualno, heteroseksualno, predzakonsko, zakonsko, z ljubeznijo, brez ljubezni, analno, oralno – pomembno je, kako to počneš. To je stvar dogovora. Tega ni nujno mogoče doseči samo s pogovarjanjem, treba je biti tenkočuten ter ugotoviti meje in želje druge osebe. To Gunter Schmidt poimenuje morala pogajanj. Takšna je seksualnost, ki ne prepoveduje, ampak poskuša narediti spolnost prijaznejšo, bolj kooperativno, z več komunikacije, manj podvrženo prevladi moči in nasilja.

Razvoj plastične seksualnosti, seksualnosti, ki je odrezana od svoje povezanosti z reprodukcijo, sorodstvom in generacijami (Anthony Giddens), pa ima razen tega, da je demokratizirala spolnost in odnose med spoloma, tudi stranske učinke. Predvsem to, da se k spolnosti pristopa veliko bolj zlahka. Kar je načeloma popolnoma v redu, če ne bi zasledovanje zapovedanega užitka povzročilo izpraznitev erotičnega naboja. V času, ko tradicija izgublja svoj pomen, ko je vse manj povezav: ekonomskih, čustvenih in intimnih, ki nas držijo skupaj, se izgublja tudi erotična dimenzija. Spolnost postaja vse bolj podobna zgolj telesnemu dejanju.

Danes je namigovanje na spolnost vsesplošna prodajna strategija. Nič novega, bi rekli, saj "seks prodaja"... Novo dejstvo modernega časa je to, da je tudi (golo) moško telo v medijih postalo objekt poženja, tako pri ženskah kot tudi moških. Nove tendence v oglaševanju se obračajo tudi na moškega kupca. A tu ni pomemben spol, gre za kult telesa. Telo se obravnava kot lastnino, lastno odgovornost. Potrebno je skrbeti za telo, ki mora biti "zdravo" – lepo. Trg s svojo ponudbo vzpodbuja vedno nove potrebe – poudarja vedno nove (namišljene) pomanjkljivosti – in zanje ponuja rešitve. Videz, zdravje, življenjski slog... vse je mogoče "kupiti". "Nakupovanje" je postalo gibalno družbe; prispodoba za vse dejavnosti v našem življenju. Ta proces gre tako daleč, da po Z. Baumanu želja postane lastni smoter. Posameznik se trudi biti uspešen na vseh področjih, tudi na področju spolnosti. Vendar se tudi tukaj kažejo morebitne pomanjkljivosti – postavljajo se merila, kako biti uspešen. Posledica tega je negotovost na področju spolnosti, hkrati pa spolnost izgublja neki višji pomen, ki ga ima za človeka, saj vse bolj postaja obvladovanje tehnike.

Razumevanje seksualne revolucije kot enosmernega, linearnega procesa od slabšega na bolje je tako le deloma pravilno. Tako spolnost kot (romantična) ljubezen sta človeku pomenila nekakšno izkušnjo nesmrtnosti. Prva zaradi svoje vloge pri ohranjanju vrste, ki presega smrtnost posameznika, druga pa, ker jo je družba zgradila na temelju razlike med spoloma in

njune združitve ter ji dala ogromno pomenov (je nekakšna duhovna komponenta spolnosti). "Nesmrtnostna izkušnja" današnjega časa pa je povsem drugačna, je trenutna. Človek je iskalec vznburjenja. Deerotizacija spolnosti se kaže v želji čim bolj polno izživeti, izkoristiti trenutek pohote, nagonskega. Izgublja pa se občutek predajanja spolnosti z ljubljeno osebo. Spolnost postane "potrošna".

Po drugi strani pa obstaja globoko intimno razmerje, kamor spada zadovoljujoča – "erotična" – spolnost, ki **je** vrednota. Danes ni več tradicionalnih omejitev, da ne bi dva, ki se vsaj minimalno privlačita, imela spolni odnos. Tu gre spolnost zaradi zadovoljitve potreb, kjer velja načelo vzajemnosti: ti meni, jaz tebi. To ni nič, kar bi bilo vredno obsojati. Zaradi tega, ker si imel z nekom spolni odnos, seveda še ne pomeni, da te ta oseba zdaj kaj bolj osebno privlači, kot bi te sicer. Globoka intimnost med dvema je vrednota in ne spolnost ne zakonska zveza nista pogojena z njo. Nekateri se zato spolnosti odpovejo zavestno, ker raje, kot da bi z nekom prakticirali brezodnosno spolnost, želijo dati priložnost pravi osebi.

Ugotovili smo, da je globoko intimno razmerje v današnjem svetu zelo naporno doseči. A je vredno truda: sicer je zahtevno, a hkrati tudi čustveno in spolno zadovoljujoče. Vendar se tudi v takšnem razmerju, vsaj na dolgi rok, povečuje možnost, da postane dolgočasno. Naše spolno življenje se ob primerjavi s seksualnim svetom simbolov iz okolja pogosto zdi vsakdanje in ne preveč razburljivo. Globoko intimno spolno razmerje ogroža občutek posameznikov, da to bodisi ni dovolj globoko po čustveni bodisi ni dovolj vznemirljivo, razburljivo po seksualni plati.

Ena vrednota, dolgotrajna zveza, tekmuje z drugo vrednoto, intenzivnim razmerjem. Če odnos izgubi napetost, intenzivnost, čustvenost, seksualno živahnost, želja po trajanju takšne zveze uplahne. Pomembno je, da je zveza "polna", saj ljudje iščemo "srečo". Pa tudi, če to dosežemo – vsaj na kratek rok lahko združimo oboje – in tako imamo vse, kar si želimo. Je lahko kaj še bolj vznemirljivo? Hrepenenje po..., poželenje po..., zapeljevanje..., iskanje tistega nekaj, česar še nimamo, morda še ne poznamo. V spolnosti je to lahko moški ali ženska, partner, ki nam sproži globlje občutke, odkrije nova obzorja... Če drži, da je poželenje gibalo sodobne družbe, potem lahko verjamemo, da niti ženske niti moški niso več pripravljeni toliko vlagati v medsebojne odnose. Postajajo vse bolj nezadovoljni potrošniki tudi na področju spolnosti in razmerij. Svoboda ima tudi na področju spolnosti dve plati. Posameznik mora tako za dosego

zadovoljstva in sreče vzpostaviti prioritete ter se pogojno zavestno odpovedati nekaterim možnostim.

Za konec pa nekaj misli Jeana Baudrillarda (1991:89–93):

A nekaj je še močnejše od strasti: to je iluzija. Je močnejša od spolnosti ali sreče: to je strast iluzije. Zapeljevati, vedno zapeljevati. Občutiti erotično moč neubranljive moči igre in prebrisanosti – postavljati zanke in v "sedmih nebesih" zadrževati dvoumnost. Iz tega se sestoji zapeljevanje, takšna je oblika iluzije, tak je "zlobni duh" strasti. Zapeljevanje nekoga ne pomeni posedovati ga niti psihološko absorbirati, zapeljevanje ne pozna teritorialnega ljubosumja, kot ga pozna ljubezen. V ljubezni je zmeraj prisotno blago ljubosumje. Zapeljevanje je ceremonialno. A ni misteriozno – je uganka, ki je kot skrivnost rešljiva. Ljubezen je prepolna vseh misterij sveta. A prav tako ni uganka, temveč je rešitev. Ključ uganke je ljubezen ali še bolj brutalno: resnica vsega je spolnost.

6. VIRI

- Arsenjuk, Luka (2002): *Je seks spet in?* V: Popek, S. (ur.), Ekran, št. 5/6. Ljubljana.
- Bataille, Georges (2001): *Erotizem*. *cf, Ljubljana.
- Bauman, Zygmunt (2002): *Tekoča moderna*. *cf, Ljubljana.
- Beck, Ulrich (2001): *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Krtina, Ljubljana.
- Beck, Ulrich (2003): *Kaj je globalizacija?* Krtina, Ljubljana.
- Beck, Ulrich, Beck-Gernsheim, Elizabeth (1995): *Normal Chaos of Love*. Polity Press, Cambridge.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony, Lash, Scott (1994): *Refleksive modernization*. Polity Press, Cambridge.
- Beck-Gernsheim, Elizabeth (1996): *Individualizacija in "tveganje svobode" – perspektive in nasprotja k subjektu usmerjene sociologije*. V: Lukšič, I. (ur.), Teorija in praksa, let. 33, št. 5, Ljubljana.
- Bernik, Ivan (1996): *Mladi in aids v Sloveniji*. V: Kramberger, A. (ur.), Slovenska država, družba in javnost, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Bernik, Ivan (2000): *Kada je seks zabava?* V: Štambuk, M. (ur.), Društvena istraživanja, let. 9, št. 6, Ljubljana.
- Bernik, Ivan, Hlebec, Valentina (1998): *Skriti prostori vsakdanjega življenja: spolno življenje ljubljanske mladine*. V: Kramberger, A. (ur.), Družboslovne razprave, let. 14, št. 27/28,..., Ljubljana.
- Baudrillard, Jean (1991): *Fatalne strategije*. Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad.

- Eysenck, Michael (1990): *Happiness: facts and myths*, Lawrence Erlbaum Associates, Hove.
- Featherstone, Mike (1999): *Love and Eroticism*, Sage publications, London.
- Fox, Robin (1988): *Rdeča svetilka incesta*, ŠKUC, Ljubljana.
- Freud, Sigmund (1995): *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, (Studia humanitatis; letnik 8), Ljubljana.
- Friday, Nancy (1992): *Moj skrivni vrtiček*. Krt, Ljubljana.
- Giddens, Anthony (2000): *Preobrazba intimnosti*. *cf., Ljubljana.
- Giddens, Anthony (2002): *Spolnost & zapeljevanje*. V: Cunta, M. (ur.), Emzin, let. 10, št. 1–2. Ljubljana.
- Godina, Vesna (1995): *Drugost ženskega pogleda ali zakaj nisem feministka*. V: Bahovec, E. D. (ur.), Delta, let. 1, št. 1–2. ?
- Hite, Shere (1984): *Izveštaj Hite: seksualni život žene*. Stvarnost, Zagreb.
- Hite, Shere (1994): *The Hite Report on the Family, Growing Up Under Patriarchy*. Cox and Wyman Ltd., Reading, Berkshire.
- Jamieson, Lynn (1998): *Intimacy*, Polity Press, Oxford.
- Štulhofer, Aleksandar (2003): *Pacifizem ni družbeno optimalna strategija*. (intervju Jud, Ana). V: Obolnar, S. (ur.): Ona, ženski magazin Dela in Slovenskih novic, letnik 5, št. 10, Delo d.d., Ljubljana.
- Košiček, Marijan (1982): *Spolnost skozi stoletja*. Cankarjeva založba, Ljubljana.

- Košiček, Marijan (1991): *Mit i seks*. Prosvjeta, Zagreb.
- Laumann, E.O. (1994): *Social organisation of sexuality*. The university of Chicago, Chicago.
- Likar, Sonja (2001): *Moški kot objekt oglaševanja in poželenja*. V: Apih, J. (ur.), MM – Marketing magazin, let. 21, št. 243/244. Ljubljana.
- Lowe, Donald M. (1995): *The Body in late-capitalist USA*, Duke University Press.
- Maselj, Brane (2001): *Estetika in erotika prodajata*. V: Apih, J. (ur.), MM – Marketing magazin, let. 21, št. 243/244. Ljubljana.
- Schmidt, Gunter (2000): *Seks dela svet prijaznejši*, (intervju Petrovič, Danica) V: Bauer, M. (ur.): Delo, let. 45, št. 112, Delo d.d., Ljubljana.
- Primorac, Igor (2002): *Etika in seks*, Krtina, Ljubljana.
- Reich, Wilhelm (1985): *Spolna revolucija: prilog karakternoj samoupravi čovjeka*, Naprijed, Zagreb.
- Rener, Tanja, Potočnik, Vika, Kozmik, Vera (1995): *Družine: različne-enakopravne*. Vitrum, Ljubljana.
- Sieder, Reihard (1998): *Socialna zgodovina družine*. Studia humanitatis: ZRC, Ljubljana.
- Štulhofer, Aleksandar (2002): *Seks in smrt erotičnega*. V: Cunta, M. (ur.), Emzin, let. 12, št. 1–2, Ljubljana.
- Štulhofer, Aleksandar (2003): *Užitek je večinoma stvar presenečenja* (intervju) V: Cunta, M. (ur.), Emzin, let. 13, št. 1–2, Ljubljana.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

- Trček, Franc, Kovačič, Matej (2000): *Kiberseks in pornografija na internetu*. V: Lukšič, I. (ur.) Teorija in praksa, let. 37, št. 6, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (1997): *Temelji socialne psihologije*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (ur.), Rener, Tanja, Mencin-Čeplak, M., Tivadar, Blanka (2000a): *Socialna ranljivost mladih*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino (založba Aristej), Ljubljana.
- Ule, Mirjana (2000b): *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Zajc, Melita (1993): *Erotika besed, televizija govori o seksu*. V: Sever, J. (ur.), Mladina, št. 8, Ljubljana.